

An Investigation into the Causes of Identity Formation Challenges in Adolescents Navigating Both the Real and Virtual Worlds

Masoud Hadi Karkevandi , Ph.D. candidate in Quran and Hadith Sciences from Qom University, Secretary of Qutb Ekhlaq Life Style Think Tank, Family, and Lifestyle Pole of the Islamic Propaganda Office of Qom Seminary. Email: hadi2284@gmail.com (Author responsible)

Seyed Hesam-aldin Hosseini , Ph.D in Muslim Social Sciences from Baqir al-Uloom University, Secretary of the Identity Desk at the Ethics, Family, and Lifestyle Pole of the Islamic Propaganda Office of Qom Seminary. Email: hosseini.he@gmail.com/

Hossein Rezaei , Ph.D candidate in Philosophy of Ethics at Qom University, Secretary of the Chastity Desk at the Ethics, Family, and Lifestyle Pole of the Islamic Propaganda Office of Qom Seminary. Email: dr.hossein.rezaei110@gmail.com.

Seyed Taghi Mosavifar , Ph.D in Quranic Sciences from Qom University, Secretary of the Lifestyle Desk at the Ethics, Family, and Lifestyle Pole of the Islamic Propaganda Office of Qom Seminary. Email: mosavifar88@gmail.com

Abstract

Objective: Adolescence marks the beginning of an individual's conscious and selective engagement with their surrounding world and the organization of personal identity. With the increasing presence of adolescents in cyberspace, it is clear that the opportunities and threats posed by the virtual environment on the educational path of adolescents, particularly regarding their identity formation, stem from understanding the contexts and roots of the virtual space's influence. Given the growing and addictive use of cyberspace by adolescents and its impact on their identity dimensions, the identity formation of contemporary Iranian adolescents faces numerous challenges, including confusion, conflict, and identity doubt. The main question of this research is about the causes and contexts of the identity formation challenges faced by adolescents, which relate to cyberspace and the second life of contemporary Iranian youth.

Method: To explore the causes of the identity formation challenges in the dual real-virtual space, this research employs thematic analysis. The primary aspect of using this method is to extract rich codes from interviews and studies. For this purpose, 500 relevant articles were identified, from which the top 50 were selected, and ultimately, the texts of these 50 articles were coded and thematically analyzed. Since the transformations and changes of the new generation are complex and rapid, especially the serious identity challenges that emerged during the unfortunate events of Fall 2022, there were insufficient scientific articles to analyze the latest developments. Therefore, interviews were conducted to supplement the research data. Interviews were held with 15 experts in sociology, psychology, ethics, educational sciences, culture and communication, cyberspace, and experienced managers in organizations related to the issue, discussing the main question of this research. The distinction and innovation of this research compared to previous studies lie in its focus on identity challenges and online identity formation.

Methodologically, it combines relevant articles and interviews with experts, and in terms of results, it outlines a conceptual network of the causes and contexts of these challenges with a comprehensive perspective and 360-degree results. In the initial coding, over 112 rich themes (in terms of content) related to the main research question were extracted. Through three stages of categorization—initial categories, intermediate categories, and major categories—ultimately, under the axis of causes and contexts related to cyberspace, the identity formation challenges of contemporary Iranian adolescents were categorized into three major categories, with a total of 19 intermediate categories classified under these three.

Conclusion: The findings of this research indicate that the causes of identity challenges related to cyberspace can be divided into two general categories: 1. The inherent characteristics of cyberspace, which largely result from the direct consequences of communication and information technologies in their current form. 2. The manner of the subject's presence in cyberspace, regardless of their application and digital lifestyle. The inherent characteristics of cyberspace can be summarized as follows: the high power of media in shaping identity, the lack of real backing for the values of cyberspace, biased representations of reality, accessibility to harmful content, the potential for crisis creation and resolution, cyberspace as a realm of imagination, the blurring of the boundaries between reality and unreality, the multiplicity and diversity of semantic signifiers, and the absence of a superior central signifier, as well as the timelessness, placelessness, and borderlessness of cyberspace. The manner of the subject's presence in cyberspace can be summarized as follows: feelings of freedom and choice, a sense of knowledge, lack of opportunities for solitude and self-reflection, moral desensitization, and continuous rethinking and reconfiguration of online identity. These two causes largely refer to the nature of cyberspace and its effects on identity formation, and thus are valid worldwide; this is also observable in the referenced scientific studies by authors from various countries. These two issues, whether intentionally or unintentionally, challenge the pre-existing constructs of identity and identity formation, and it must be accepted that this human characteristic necessarily adapts itself to this space. Now, the question arises: what exact changes will occur in the constructs of identity and identity formation as a result of these transformations? In light of the third cause, namely "the predominance of the role of cyberspace in shaping the foundational identity institutions prior to the virtual age," the importance of the above question becomes more pronounced. The findings of this research provide a critical and active perspective for stakeholders in the ecosystem of adolescent growth and development, encouraging them to refine their understanding of the adolescent's situation and reconsider the roles of effective institutions in their identity formation process, thereby reforming their approaches, strategies, and solutions.

Keywords: Theme analysis, virtual space, teenagers, identity, identification.

واکاوی علل چالش هویت‌یابی نوجوان دو فضایی واقعی و مجازی

مسعود هادی کرکوندی^۱، سید حسام‌الدین حسینی^۲،
حسین رضایی^۳، سید تقی موسوی‌فر^۴

چکیده

نوجوانی، آغاز مواجهه آگاهانه انتخاب‌گرایانه فرد با جهان پیرامونی خود و سامان بخشیدن به هویت شخصی است. با گسترش حضور نوجوانان در فضای مجازی یک نکته روشن است که فرصت‌ها و تهدیدهایی که فضای مجازی پیشروی مسیر تربیتی نوجوان به‌ویژه بر هویت‌یابی وی می‌گذارد، از رهگذر شناخت زمینه‌ها و ریشه‌های تأثیرگذاری فضای مجازی می‌گذرد. با توجه به استفاده روزافزون و اعتیادگونه نوجوانان از فضای مجازی و تأثیرگذاری آن بر ابعاد هویتی آنان، هویت‌یابی نوجوان ایرانی معاصر با چالش‌های فراوانی از جمله سرگشتگی، تعارض و تردید هویتی قرار گرفته است. پرسش اصلی این تحقیق، پرسش از علل و زمینه‌های چالش‌های هویت‌یابی نوجوان است که به فضای مجازی و زندگی دوم نوجوان ایرانی معاصر برمی‌گردد. جست‌وجوی پاسخ این سؤال از طریق تحقیق کیفی با روش تحلیل مضمون و استفاده از داده‌های کدگذاری شده حاصل از بازخوانی مقالات مرتبط با این حوزه در پایگاه‌های نمایه‌ای فارسی و مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با صاحب‌نظران می‌پردازد. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد، غلبه یافتن وزن نقش‌آفرینی فضای مجازی بر نهادهای پیشین هویت‌یابی، ویژگی‌های ذاتی فضای مجازی و نحوه حضور سوژه در فضای مجازی مهم‌ترین علل چالش‌های هویتی نوجوانان است.

واژگان کلیدی

تحلیل مضمون، فضای مجازی، نوجوان، هویت، هویت‌یابی.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱/۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۲/۱۹

۱. دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث دانشگاه قم، دبیر اندیشکده سبک زندگی قطب اخلاق، خانواده و سبک زندگی دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم. (نویسنده مسئول).
hadi2284@gmail.com

۲. دکتری دانش اجتماعی مسلمین از دانشگاه باقرالعلوم، دبیر میز هویت قطب اخلاق، خانواده و سبک زندگی دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.
hosseini.he@gmail.com

۳. دانشجوی دکتری فلسفه اخلاق دانشگاه قم، دبیر میز عفاف قطب اخلاق، خانواده و سبک زندگی دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.
dr.hosseini.rezaei110@gmail.com

۴. دکتری علوم قرآن و حدیث از دانشگاه قم، دبیر میز سبک زندگی قطب اخلاق، خانواده و سبک زندگی دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.
mosavifar88@gmail.com

مقدمه و بیان مسئله

امروزه رسانه‌ها، در شکل دادن به شیوه زندگی، فرهنگ و جوامع ما نقش اساسی ایفا نموده و بخش غیرقابل تفکیک و همواره حاضر در زندگی روزمره افراد شده‌اند (تامپسون^۱، ۱۳۹۳: ۶۷)؛ به گونه‌ای که افراد به راحتی و بدون تغییر محیط‌های زمانی و مکانی زندگی‌شان، به قلمروهای جدید و کاملاً متفاوتی از تجربه‌های فرهنگی حرکت می‌کنند (کاستلز^۲، ۱۳۸۰: ۹۶). گیدنز معتقد است که جهان مدرن متأخر، به شدت بازتابی است. اطلاعات فراوان، مبادله می‌شود و از بازتاب این اطلاعات در زندگی و شکل‌گیری هویت افراد، تأثیر و هویت‌های جدیدی شکل می‌گیرد (گیدنز^۳، ۱۳۷۸: ۶۲). الگوهای هویتی در حال پیچیده‌تر شدن هستند، آن چنان که مردم در عین دفاع کردن از وفاداری‌های محلی، خواهان پیوستن به ارزش‌ها و سبک‌های زندگی جهانی هستند (Pieterse, 2009: 71). کاربران رسانه‌ها، با داشتن برخی مشخصه‌های هویتی که از خانواده و جامعه کسب کرده، وارد فضای مجازی شده که فرصت‌هایی پیشروی آن‌ها قرار می‌دهد (گیدنز، ۱۳۸۸: ۱۷۲). براین اساس، تعاملات در عرصه‌های مختلف از جمله جوامع گوناگون، می‌تواند سبک زندگی و الگوهای رفتاری جدیدی را شکل دهد (گیدنز، ۱۳۸۸: ۱۷۹).

گسترده‌گی، تنوع ابزار و سهولت دسترسی ارتباط با فضای مجازی، بازه سنی استفاده از آن را توسعه داده و بسامد تغییرات مختلفی را در سنین مختلف رقم زده است. در این میان، نوجوانان به دلیل تغییرات و تحولات شناختی، اجتماعی، اخلاقی، جسمی و جنسی که در این سن برای آن‌ها رخ می‌دهد؛ گرایش بیشتری به استفاده از شبکه‌های مجازی دارند (اکبری و همکاران، ۱۳۹۵؛ زکی، ۱۳۹۷: ۲۲). از طرفی در نسل نوجوان امروزی، این تحولات، با تغییرات تند و اجتناب‌ناپذیر ارتباطات رسانه‌ای به گونه‌ای همراه شده است که ابعاد شخصیتی نوجوان را هم در بر گرفته و آنان را در جست‌وجوی سازه جدیدی از هویت اجتماعی و فرهنگی کشانده است تا جایی که سخن از هویت مجازی، زندگی دوم، خانواده دیجیتال و... به میان آمده است (قنبری آلانق، ۱۳۹۸).

اتخاذ رویکرد مناسب در رویارویی با تأثیرات فضای مجازی بر هویت نوجوانان، بر شناخت ماهیت و علت این پیامدها متوقف است. به بیان دیگر، فرصت‌ها و تهدیدهایی که فضای مجازی پیشروی مسیر تربیتی نوجوان به‌ویژه بر هویت‌یابی وی می‌گذارد، از رهگذر شناخت زمینه‌ها و ریشه‌های تأثیرگذاری فضای مجازی می‌گذرد. بنابراین با توجه

1. Thompson
2. Castells
3. Giddens

به استفاده روزافزون و اعتیادگونه نوجوانان از فضای مجازی و تأثیرگذاری آن بر ابعاد هویتی آنان، نوشتار حاضر به واکاوی علل پیامدهای فضای مجازی بر هویت نوجوان، در یک تحقیق کیفی به روش تحلیل مضمون و با استفاده از داده‌های کدگذاری شده حاصل از بازخوانی مقالات مرتبط با این حوزه در پایگاه‌های نمایه‌ای کشور و مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با صاحب‌نظران می‌پردازد.

پیشینه پژوهش

در مقاله رحمانی و غزایی (۱۴۰۱)، تحت عنوان «تغییرات هویتی دانش‌آموزان؛ بررسی آثار فضای مجازی و اینترنت» در یک مطالعه کتابخانه‌ای، به افزایش عاملیت و استقلال دانش‌آموزان توسط فضای مجازی اشاره کردند. اسمعیلی و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله «نقش شبکه‌های اجتماعی در شکل‌گیری هویت فرهنگی جوانان» در یک پژوهش کیفی به روش نمونه‌گیری نظری به این نتیجه رسیدند که شبکه‌های اجتماعی، بستری فرهنگی هستند که جوانان را با نقش‌ها و فرایندهای اساسی برای حضور مدنی آشنا کرده و به آنان کمک می‌کنند تا مشارکت اجتماعی را جزئی از هویت خود قرار دهند. آگاهی و احترام به ارزش‌ها، مسئولیت‌پذیری، ارتقای مهارت‌های ارتباطی جوانان و حضور فعال در فعالیت‌های مدنی و اجتماعی، از دیگر فرصت‌های موجود در شبکه‌های اجتماعی است. مقاله «بررسی مقایسه‌ای نقش رسانه‌های جمعی و اجتماعی در احساس تعهد به هویت ملی نوجوانان (مورد مطالعه؛ نوجوانان شهر اردبیل)»، توسط جعفری و همکاران (۱۴۰۱) در پیمایشی از ۳۸۰ نوجوان اردبیلی، نشان داد که تعهد به هویت ملی در نوجوانان که رسانه غالب آن‌ها از نوع اجتماعی است، کمتر از نوجوانانی است که رسانه غالب آنان از نوع جمعی است. ربانی و همکاران (۱۴۰۰) با مقاله «تأثیر فضای مجازی بر سبک زندگی و هویت نوجوانان در دوران اپیدمی کرونا» در یک مطالعه مروری نتیجه گرفتند که مجازی شدن اغلب کارهای روزمره با محدودیت‌های کرونایی، نقش استفاده از فضای مجازی در زندگی را پررنگ‌تر کرده و به دور شدن اعضای خانواده انجامیده است. براساس نتایج پژوهش عسگری (۱۳۹۸) در مقاله «آسیب‌شناسی فضای مجازی در تعلیم‌وتربیت کودکان و نوجوانان»، گسترش فضاهای مجازی اینترنتی مانند انواع دیگر تحولات و پیشرفت‌ها، پیامدها و آثار مثبت مانند آسان‌سازی و سرعت بخشی ارتباطات و تبادل اطلاعات و پیامدهای منفی مانند آسیب‌های روانی و شخصیتی، آسیب‌های خانواده و آسیب‌های اخلاقی و فرهنگی در زمینه آداب و اخلاق زندگی خانوادگی کاربران این گونه فضاها به

همراه دارد. هدایت و نظارت والدین در کنار شناخت و آگاهی از آسیب‌های پیشروی فضای مجازی، می‌تواند از بهترین راهکارها در جهت رفع آسیب‌های فضای مجازی باشد. اعتماد به اینترنت، بحران هویت و اختلال در شکل‌گیری شخصیت، تعارض ارزش‌ها، گسترش ارتباطات نامتعارف میان نوجوانان، شکاف نسل‌ها، سوء استفاده جنسی، انزوای اجتماعی از جمله تأثیرات فضای مجازی در نارضایتی‌های خانوادگی است که در مقاله «تأثیر فضای مجازی بر خانواده و جوانان (آسیب‌ها و راهکارها)» توسط زینلی‌پور (۱۳۹۶) بدان اشاره شده و از اطلاع‌رسانی و آموزش استفاده صحیح، تشویق به شرکت در فعالیت‌های اجتماعی توسط والدین، وضع قوانین سختگیرانه در برخورد با مجرمان اینترنتی، هنجارسازی‌های مثبت و ترویج فرهنگ استفاده از اینترنت و فضای مجازی به‌عنوان راهکارهای مواجهه با آسیب‌های فضای مجازی یاد شده است.

وجه تمایز و نوآوری این تحقیق در مقایسه با تحقیقات فوق از حیث مسئله، تأکید بر چالش‌های هویتی و هویت‌یابی آنلاین است. از حیث روش، بهره‌گیری از مقالات مرتبط و مصاحبه با صاحب‌نظران به‌صورت ترکیبی بوده و از حیث نتایج ترسیم شبکه مفهومی علل و زمینه‌های شکل‌گیری این چالش‌ها با نگاه جامع و نتایج ۳۶۰ درجه است

چهارچوب مفهومی

فضای مجازی

برای فضای مجازی تعاریف گوناگونی ارائه شده که گاهی با اینترنت اشتباه می‌شود. واژه فضای مجازی نخستین بار توسط ویلیام گیبسون در کتاب علمی تخیلی مشهورش به نام نورمونسر به کار رفته است. فضای سایبری به فضای اطلاق می‌شود که بدون در نظر گرفتن بعد زمان و مکان تعامل‌های اجتماعی میان فرهنگ‌های گوناگون را از طریق فناوری‌های نوین امکان‌پذیر می‌سازد (خانیک‌ی و بابائی، ۱۳۹۰: ۷۶). به تعبیر دیگر فضای مجازی استعاره‌ای برای فعالیت رایانه‌ها، شبکه‌های کابلی و سیر تکنولوژی‌های الکترونیکی ارتباطاتی است (Barker, 2012: 189). فضای سایبری در زبان انفورماتیک به معنای کاربرد اینترنت در ابعاد فرهنگی، فنی و اجتماعی است، اما می‌تواند محل مراجعه فرد با هر هدفی باشد (سیف‌پور، ۱۳۹۳: ۵-۶).

نمی‌توان فضای مجازی را مترادف با اینترنت دانست، اما اینترنت ابزار ورود به فضای مجازی است؛ اینترنت سامانه‌ای جهانی از شبکه‌های رایانه‌ای به هم پیوسته است که از «مجموعه پروتکل اینترنت» برای ارتباط با یکدیگر استفاده می‌کنند. به عبارت دیگر

اینترنت، شبکه‌های شبکه‌هاست که از میلیون‌ها شبکه خصوصی، عمومی، دانشگاهی، تجاری و دولتی در اندازه‌های محلی و کوچک تا جهانی و بسیار بزرگ تشکیل شده است که با آرایه وسیعی از فناوری‌های الکترونیکی و نوری به هم متصل شده‌اند (سیاح طاهری و دیگران، ۱۴۰۱: ۳۰).

در تعریف دیگری از فضای مجازی، آن را محیطی که در آن برقراری ارتباطات، رؤیت و انتقال اطلاعات (به صورت غیرقابل لمس و با اشغال اندکی از محیط قابل لمس) در ساختارها و قالب‌هایی به عنوان خدمات به انسان‌ها، طراحی و کنترل می‌شود، می‌دانند؛ بنابراین، کلیه خدمات، ابزارهای سخت و نرم، محتواها، ارتباطات، قالب‌ها و... دنیای اطلاعات و ارتباطات، شامل فضای مجازی می‌شود (کهنوند، ۱۳۹۷: ۲۹).

باید توجه داشت که لفظ «مجازی» به معنای غیرحقیقی بودن فضای مجازی نیست. در لاتین واژه "Virtual Space" در مقابل مفهوم "Actual Space" مطرح شده که به غیرملموس بودن و نامحسوس بودن این فضا (در برابر فضایی که همه چیز در آن ماهیت مادی و عینی و سه بعدی دارد) اشاره داشته و اصلاً این فضا را «مجاز» در برابر «حقیقت» نمی‌داند (حسینی و حق پناه، ۱۳۹۵: ۱۰۷).

هویت

واژه "Identity" به معنای هویت از "Identities" مشتق شده و همواره با دو مفهوم متضاد تعریف می‌شود: همسانی و تفاوت. از طرفی این واژه، به سبب ظهور حوزه‌های معرفتی متفاوت، معنای مختلفی یافته است؛ از این رو هویت از منظرهای متفاوت، مورد توجه متفکران قرار گرفته است که می‌توان از منظر روان‌شناسی اجتماعی، رابطه هویت را نوعی رابطه بین شخصیت فرد و ساختار اجتماعی دانست. بدین معنا هویت نسبی است که فرد بین عوالم ذهن خود و واقعیت زندگی برقرار می‌سازد (فیرحی، ۱۳۸۶: ۴). برخی از صاحب‌نظران هویت را پدیده‌ای سیاسی اجتماعی مربوط به عصر مدرن پنداشته که جایگزین خلق و خوی فردی و اجتماعی شده است. بر این اساس، تلاش برای پاسخ‌گویی به پرسش من کیستم؟ موضوعی است که از دیرباز ذهن انسان را به خود مشغول داشته است (دوران و همکاران، ۱۳۸۵: ۸۵).

مفهوم هویت به طور همزمان میان افراد و اشیاء دو نسبت محتمل را برقرار می‌سازد؛ از یک طرف شباهت و از طرفی تفاوت (جنکینز، ۱۳۸۱: ۵). به نظر گیدنز، این خود، موازی معنای عمومی هویت است که چهار ویژگی را به صورت خلاصه در خود دارد: شباهت، تفاوت، بازتابی و فرایندی بودن (گیدنز، ۱۳۸۸: ۱۱۱-۱۱۲).

رویکردهای نظری دربارهٔ هویت

رویکردهای نظری دربارهٔ هویت را می‌توان در دو دسته کلی رویکرد ساختاری: هویت به‌عنوان یک ساختار و توجه به پیامدهای تشکیل هویت (نظریه‌پردازانی مانند اریکسون (۱۹۵۶) و مارسیا (۲۰۰۷)) و رویکرد فرایندی: توجه به فرایند زیربنایی شکل‌گیری هویت به‌جای بررسی پیامدهای آن (نظریه‌پردازانی مانند بورک (۲۰۰۷)، کوپلمن (۲۰۰۹) گروتوانت (۲۰۰۵) و برزونسکی (۲۰۰۷)) قرار داد (کوپلمن، ۲۰۰۹)

از آنجاکه نظریهٔ هویت اریکسون و مارسیا با هویت نوجوان که محور اصلی نوشتار حاضر است، قرابت بیشتری دارد، به این نظریات با تفصیل بیشتری پرداخته می‌شود. اریکسون به‌عنوان یکی از نظریه‌پردازان هویت، در نظریه هشت مرحله‌ای خود از تحول انسان، با تأکید بر «من» به‌جای «نهاد» و با تشخیص تأثیر فرهنگ، جامعه و تاریخ، تحول را به منزلهٔ انحلال فزاینده تعارض‌هایی می‌داند که از تلاقی بین خواسته‌های متفاوتی که مبنای درونی و بیرونی دارند، سرچشمه می‌گیرد. وی هویت را یک مؤلفه شخصی دانسته که در دوران نوجوانی اولویت خاصی پیدا می‌کند. تعهد هویت، فرایندی است که از خلال آن، نوجوان تصمیم می‌گیرد که کدامیک از خودهای احتمالی را دنبال کند. هویت «من» و اغتشاش هویت، دو پیامد بحران روانی اجتماعی هستند که در اواخر نوجوانی اتفاق می‌افتد. درک هویت خود مستلزم تقابل روانی اجتماعی است. به عبارت دیگر، نوجوان باید بین آن تصویری که از خود دارد و آن تصویری که از استنباط و انتظار دیگران، از خود دارد، هماهنگی ایجاد کند. فضیلت مرتبط با شکل‌گیری موفقیت‌آمیز هویت، وفاداری است. وفاداری عبارت است از: توانایی زیستن بر طبق وظیفه‌شناسی و ثبات قدم خویشتن، علی‌رغم تضادهای ناگزیری که بین ارزش‌ها اتفاق می‌افتد. آنچه باعث این وفاداری است، تعهد است و اریکسون تعهد را اساس هویت می‌داند و معتقد است متعهد شدن به یک سری عقاید، ارزش‌ها و طرز فکر از تکالیف مهم این دوره از زندگی است. جیمز مارسیا^۱ (۲۰۰۷)، با عملیاتی کردن مفهوم هویت، دو روند اساسی در تشکیل هویت را بیان می‌کند: بحران و تعهد. «بحران» در واقع جست‌وجوی هویت است و «تعهد»، تصمیم‌گیری‌های نسبتاً بادوام و با ثبات نسبی در زمینه‌های مختلف هویت و جهت‌گیری تلاش‌های فرد به‌سوی این تصمیم‌گیری هاست؛ وی با ترکیب حضور یا فقدان بحران و تعهد، چهار پایگاه هویت را مشخص کرده است:

هویت موفق^۲: پایگاه فردی است که دوره‌ای از بحران را در پی یافتن نگرش‌های

1. James Marcia

2. Identity Achievement

شخصی تجربه کرده و تعهداتی را به وجود آورده است. در این مرحله، فرد بین نیازهای درونی و خواست‌های اجتماعی، سازش برقرار می‌کند.

هویت دیررس (مهلت‌خواه)^۱: پایگاه فردی است که در حال حاضر در بحران است و جست‌وجوی فعال و پرسشگری عمیق را در زمینه هویت تجربه می‌کند، اما هنوز به تعهداتی نرسیده است.

هویت زودرس^۲: پایگاه فردی است که بدون داشتن دوره‌ای از بحران و جست‌وجو، تعهداتی را پذیرفته است که اساس آن‌ها، تقلید و همانندسازی‌های دوران کودکی و ارزش‌های والدین است.

هویت مغشوش (سردرگم)^۳: پایگاه فردی است که دوره‌ای از بحران را تجربه نکرده و به تعهداتی نرسیده است. اگرچه ممکن است در گذشته دوره‌ای از بحران را برای جست‌وجوی هویت تجربه کرده باشد، اما در حل این بحران توفیقی نداشته است و برای پرسش هویت خود، به جوابی نرسیده است و اکنون نیز در این زمینه نگرانی و دل‌مشغولی ندارد.

مارسیا اعتقاد دارد که ساختار هویتی که به خوبی شکل گرفته باشد، انعطاف‌پذیر است و در برابر تغییرات اجتماعی و روابط، باز و گشوده است. این گشودگی موجب می‌شود که سازماندهی‌های مجدد فراوانی در محتوای «هویت من» فرد در طول زندگی انجام گیرد.

همچنین به هویت دینی، هویت ملی، هویت فردی، هویت خانوادگی، هویت فرهنگی و هویت جنسی اشاره نمود (جعفری‌نژاد، ۱۳۸۷؛ کهندانی، ۱۳۹۰)

هویت از حوزه‌های کلیدی و مورد توجه در فضای مجازی است. در ارتباط بین افراد، اولین مسئله ضروری برای درک و ارزیابی کامل یک تعامل، توجه به هویت آنان است؛ اما در دنیای مجازی این هویت مبهم و بسیاری از نشانه‌های شخصیتی و نقش اجتماعی که در فضای مجازی نمایان می‌شود، با جهان فیزیکی واقعی تطابق ندارد. (Donas, 1998: 1).

فضای مجازی با مقوله شناوری هویت‌ها عجین است.

رسانه‌ها در فضای مجازی دربردارنده نیروی تغییر هستند. این نیروی تغییر، شخصیت، هویت و فرهنگ را مورد تهدید قرار می‌دهد (Gauntlett, 2002: 183). از نظر صاحب‌نظران جامعه‌شناسی شکل‌گیری هویت افراد تحت تأثیر منابع عمده گوناگونی است که مهم‌ترین این منابع عبارتند از: خانواده، رسانه‌های گروهی، مدرسه و گروه همسالان. رسانه، از این میان، رسانه‌های گروهی با توجه به گستره نفوذ و فراگیری آن اهمیت ویژه دارند (صوری خسروشاهی، ۱۳۸۶: ۱۲).

نوجوان

روان‌شناسان در زمینه تعریف نوجوانی اتفاق نظر ندارند، اما به‌طور کلی می‌توان گفت: نوجوانی دوره‌ای است بین کودکی و بزرگسالی که طول مدت آن بر حسب فرهنگ‌ها و محیط‌های مختلف، متفاوت است و حدوداً از یازده تا بیست سالگی ادامه دارد (نجفی علمی، ۱۳۸۹). در دستورالعمل‌های مراقبتی، گروه سنی نوجوان در بازه پنج تا هجده سال قرار داشته (ترابی، ۱۴۰۰) و سازمان بهداشت جهانی، دوران نوجوانی را بین ده تا نوزده سالگی تعریف می‌کند (WHO, 2023)

روش پژوهش

به منظور واکاوی علل چالش هویت‌یابی نوجوان دوفضایی واقعی مجازی، در این تحقیق از روش تحلیل مضمون استفاده می‌شود. وجه اصلی به‌کارگیری این روش، استخراج کدهای غنی از بین مصاحبه‌ها و مطالعات است. بدین منظور پانصد مقاله مرتبط با مسئله، شناسایی^۱ و از بین آن‌ها پنجاه مقاله برتر برگزیده شد و نهایتاً متن مقالات پنجاه‌گانه، مورد کدگذاری و تحلیل مضمون قرار گرفت. از آنجاکه تحولات و تغییرات نسل جدید، پیچیده و پرشتاب است، به‌خصوص تفاوت‌ها و چالش‌های جدی هویتی ظهور یافته در وقایع تأسفاتانگیز پاییز ۱۴۰۱، مقالات علمی کافی برای تجزیه و تحلیل آخرین تحولات وجود نداشت؛ لذا برای تکمیل داده‌های تحقیق از روش مصاحبه استفاده شد. بنابراین با پانزده نفر از صاحب‌نظران جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، اخلاق، علوم تربیتی، فرهنگ و ارتباطات، فضای مجازی، مدیران صاحب‌نظر و دارای تجربه در سازمان‌های مرتبط با مسئله مصاحبه انجام گرفت و پیرامون سؤال اصلی این تحقیق گفت‌وگو شد. این مصاحبه‌ها عمدتاً با محوریت نقش فضای مجازی در چالش‌های هویتی نوجوان ایران معاصر صورت گرفت. در نهایت داده‌های حاصل از مقالات و مصاحبه‌ها، کدگذاری و تحلیل مضمون شد

روش تحلیل مضمون، یکی از شیوه‌های متداول تحلیل محتوای متنی و به‌عنوان یک روش اساسی برای تحلیل کیفی در نظر گرفته می‌شود. تحلیل مضمون، روشی برای شناخت، شناسایی، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است (خنیفر، ۱۳۹۶: ۵۳)

مراحل انجام این پژوهش با استفاده از روش تحلیل مضمون عبارتند از:

- آشنا شدن با داده‌ها
- ایجاد کدهای اولیه و کدگذاری

۱. برای شناسایی مقالات در پایگاه‌های مقالات علمی فارسی زبان به منظور جست‌وجو از کلیدواژه‌های هویت، نوجوان، فضای مجازی و کلمات مترادف آن‌ها استفاده شد.

- جست‌وجو و شناخت مضامین
- ترسیم شبکه مضامین
- تحلیل شبکه مضامین
- ادغام و یکپارچه کردن مجدد متن (خنیفر، ۱۳۹۶: ۵۷).

نتایج تحلیل مضمون و یافته‌های تحقیق

در کدگذاری اولیه بیش از ۱۱۲ مضمون غنی (از حیث محتوایی) در خصوص سؤال اصلی تحقیق استخراج شد. طی سه مرحله مقوله‌بندی، مقوله اولیه، میان مقوله و کلان مقوله نهایتاً ذیل محور علل و زمینه‌های مربوط به فضای مجازی چالش هویت‌یابی نوجوان دو فضایی ایران معاصر سه کلان مقوله فرار گرفت و ذیل این سه مورد مجموعاً نوزده میان مقوله دسته‌بندی شده است. در ادامه ضمن تبیین علل سه‌گانه چالش هویتی نوجوان، به مقولات میانی ذیل آن پرداخته می‌شود.

نمودار ۱. شبکه مضامین علل و زمینه‌های چالش هویت‌یابی نوجوان ایرانی معاصر
با تأکید بر فضای مجازی

غلبه وزن نقش آفرینی فضای مجازی بر نهادهای سنتی هویت‌بخش

یکی از مهم‌ترین علل ایجاد چالش‌های نوظهور هویت‌یابی نوجوان، غلبه وزن فضای مجازی بر سایر عوامل هویت‌یابی نسل جدید است. پیش از عصر اطلاعات، خانواده، مدرسه، مسجد و بازیگران محلی بیشترین تأثیر را در هویت‌یابی ایفا می‌کردند، اما در دوره اخیر، تا حد زیادی جایگزین سایر نهادهای سنتی هویت‌بخش شده است. جذابیت

و امکانات فضای مجازی، این فضا را ابزار قدرتمندی در فرایند جامعه‌پذیری تبدیل کرده که حتی می‌تواند بر نهادهای سنتی تأثیر بگذارد و نقش آن‌ها را در شکل‌دهی به هویت فردی و اجتماعی کمرنگ کند

برخی از گزاره‌های بیان‌شده در این رابطه:

- «فضای مجازی منبع اصلی یادگیری و تبادل اطلاعات» (دوور، ۱۳۹۰).
- «جایگزینی الگوهای رسانه‌ای به جای دیگر عوامل اثرگذار در تربیت نسل» (مهدی‌علیزاده، مصاحبه شفاهی، ۱۴۰۲).
- «رسانه‌های جمعی منبع اصلی یادگیری اجتماعی در جامعه مدرن هستند» (کوچکزائی و دیگران، ۱۳۹۷).
- فناوری‌های جدید وب ۳ و ۴، بلاک‌چین، هوش مصنوعی، واقعیت مجازی، متاورس، تغییر الگوریتم‌ها و سیستم‌های جست‌وجو و سایر تحولات تکنولوژیک (مصطفی ضابط، مصاحبه شفاهی، ۱۴۰۲).

در منابع انگلیسی دیجیتال شدن فرایند هویت‌یابی نسل هزاره سوم ذکر شده است: سو، طلایی فر و هراری در مقاله خود با عنوان توسعه هویت در زمینه دیجیتال ضمن تأیید نقش فضای دیجیتال بر هویت‌یابی، معتقدند که محققان هنوز به‌طور کامل این تأثیرات را درک نکرده‌اند. آن‌ها برای توصیف اینکه چگونه هویت بر بافت دیجیتال فرد تأثیر می‌گذارد، یک چهارچوب نظام‌مند از طریق چهار مکانیسم پیشنهاد می‌کنند: انتخاب (یعنی انتخاب یا اجتناب از محیط‌های دیجیتال)، دستکاری (یعنی تغییر یا تغییر عمده محیط‌های دیجیتال)، فراخوانی (یعنی برانگیختن ناخواسته پاسخ‌ها از محیط‌های دیجیتال) و کاربرد (یعنی ادغام یا به‌کارگیری تجربیات از محیط‌های دیجیتال) (سو و همکاران، ۲۰۲۴)

ویژگی‌های ذاتی فضای مجازی

فضای مجازی به‌مثابه یک تکنولوژی دارای یکسری ویژگی‌های ذاتی و جهت وجودی است که در همه ابعاد آن تبلور دارد. این ویژگی‌های ذاتی، هنگامی که فضای مجازی، زیست بوم زندگی نوجوان قرار می‌گیرد، تأثیر قابل توجهی در چالش هویت‌یابی آن‌ها در پی دارد. در ادامه، مهم‌ترین این ویژگی‌ها را ضمن بیان برخی از گزاره‌های به‌دست‌آمده مطرح می‌کنیم

قدرت تغییر بالای رسانه‌ها در هویت

با ورود رسانه‌های اجتماعی و مجازی، هویت‌ها دچار تغییرات عمده‌ای شده‌اند. این تغییرات به‌دلیل ویژگی‌هایی مانند دسترسی آسان، هم‌زمانی و تکرار اطلاعاتی است که

رسانه‌ها فراهم می‌کنند. در جامعه ایران، هویت‌ها به تدریج سیال و متغیر شده‌اند و هویت‌های سنتی مورد پرسش قرار گرفته‌اند. استفاده از رسانه‌ها به سبب ایجاد راه‌های تازه برای کسب اطلاعات و ارتباط با دیگران و برقراری روابط اجتماعی جدید، نیروی زیادی برای تغییر در افکار، انگاره‌ها و باورهای مخاطبان خود دارد. قدرت ایجاد تغییر و تحول هویتی در نوجوانان به جهت پذیراتر بودن آن‌ها نسبت به ایجاد تغییر و تمایل آن‌ها به الگوبرداری از نمایش‌های هویتی افراد در رسانه‌ها و نیز جذاب‌تر بودن رسانه‌های مبتنی بر اینترنت برای این سن محسوس‌تر از افراد بزرگسال است
برخی از گزاره‌های بیان‌شده در این رابطه:

- فضای مجازی به مثابه یک رسانه قدرتمند، نیروی زیادی برای تغییر در افکار، انگاره‌ها و باورهای مخاطبان خود دارد (حسینی، ۱۳۹۲).
- فضای مجازی برای نوجوانان بسیار جذاب است و در برخی فناوری‌های پیشرفته مانند هوش مصنوعی، متاورس و واقعیت افزوده، بسیار نوجوان‌پسند است (مصطفی ضابط، مصاحبه شفاهی، ۱۴۰۲).
- این قدرت جذابیت در کنار قدرت ایجاد تغییر رسانه‌ای، نیروی قوی برای تغییر شکل و بازنمایی هویت‌ها ایجاد می‌کند و می‌تواند به چالش هویتی افراد منجر شود (توانا و هاشمی‌اصل، ۱۳۹۴).

پشتوانه واقعی نداشتن ارزش‌های فضای مجازی

ارزش‌های فضای مجازی به دلیل ماهیت سطحی و تغییرپذیرشان، اغلب پشتوانه واقعی مستحکم و ثابتی ندارند. این ارزش‌ها می‌توانند به سرعت تغییر کنند و تحت تأثیر عوامل مختلفی مانند روندهای اجتماعی، فناوری‌های جدید و حتی شایعات و اطلاعات نادرست قرار بگیرند. یکی از دلایل اصلی این موضوع، عدم وجود مرزهای فیزیکی و جغرافیایی در فضای مجازی است که باعث می‌شود افراد بتوانند به راحتی و بدون محدودیت‌های سنتی با یکدیگر ارتباط برقرار کنند. این امر می‌تواند منجر به ایجاد و گسترش ارزش‌هایی شود که ممکن است در دنیای واقعی کمتر قابل قبول یا پایدار باشند
برخی از گزاره‌های بیان‌شده در این رابطه:

- فضای مجازی مبتنی بر پاداش و تنبیه نمادین، ارزش‌ها و هنجارهای خود را به کاربران منتقل می‌کند (کوچکزائی و دیگران، ۱۳۹۷).
- اینترنت خود به یک ارزش تبدیل شده است (ربانی و علی‌آبادی، ۱۴۰۰).

بازنمایی سوگیرانه از واقعیت

بازنمایی سوگیرانه از واقعیت به معنای ارائه تصویری از واقعیت است که به‌طور عمدی یا غیرعمدی، با تعصبات و دیدگاه‌های خاصی همراه است. این نوع بازنمایی می‌تواند در رسانه‌ها، فیلم‌ها، عکس‌ها و حتی در گفتار روزمره مشاهده شود. برای مثال، رسانه‌ها ممکن است با انتخاب خاصی از تصاویر، کلمات و زاویه‌های دید، یک رویداد را به گونه‌ای بازنمایی کنند که با دیدگاه یا منافع خاصی همخوانی داشته باشد. این نوع بازنمایی می‌تواند تأثیرات عمیقی بر نگرش‌ها و باورهای عمومی داشته باشد و حتی ممکن است به تقویت کلیشه‌ها و تعصبات کمک کند

برخی از گزاره‌های بیان‌شده در این رابطه:

- غالباً موجب بازنمایی سوگیرانه‌ای از واقعیت می‌شود (حسینی، ۱۳۹۲).
- فضای مجازی شامل بزرگ‌نمایی و کوچک‌نمایی خیال‌انگیز واقعیت، تشدید واقعیت در مجازی، خالص جلوه دادن پدیده‌های مرکب دارای رنج و لذت در دنیای واقعی، فیلتر کردن داده‌ها و حذف موارد غیردلخواه کاربر، امکان بازنمایی معکوس رویدادها، امکان عادی‌سازی امور غیرعرفی است (رضائی، مصاحبه شفاهی، ۱۴۰۲).
- همسان‌سازی ارزش‌ها و بینش‌ها و برساخت معنا تحت تأثیر قدرتمندان رسانه‌ای (توانا و هاشمی‌اصل، ۱۳۹۴).

دسترسی پذیری محتوای آسیب‌زا

فضای مجازی امکان دسترسی آزاد و نامحدود به انواع محتوای آسیب‌زا از قبیل خشونت، پورنوگرافی، طرز تهیه و مصرف مواد مخدر و غیره را فراهم آورده است. مواجهه مکرر با چنین محتواهایی می‌تواند باعث تغییر ادراک افراد از هویت خود، دیگران و جامعه شود و منجر به تعریف هویت در چهارچوب مفاهیم و ارزش‌های نامطلوب شود

برخی از گزاره‌های بیان‌شده در این رابطه:

- دسترسی آزاد به سطوح مختلف اطلاعات گوناگون و متضاد تفاوت اصلی فضای مجازی با حقیقی است (جعفری و همکاران، ۱۴۰۱).
- کم‌رنگ شدن طبقه‌بندی سطح دسترسی‌ها و امکان هرگونه دسترسی به چیزها، امکان اتصال به محتوا و مخاطب بزرگسال دو ویژگی فضای مجازی است (علی‌جان‌باز، مصاحبه شفاهی، ۱۴۰۲).
- در فضای مجازی محتوای ناسالم و غیرعقیدانه غالب است (علیم‌رادی، ۱۳۹۷).

امکان بحران‌زایی یک موقعیت عادی یا مخفی‌سازی یک بحران واقعی

امروزه، ما در متن و بطن یک فرایند رسانه‌ای شدن فزاینده‌ای زندگی می‌کنیم که از طریق آن، رسانه‌ها درگیر فرایندهای فراملی شده و در حال تجاری‌سازی و خروج از حوزه نظارت دولتی هستند. تکنولوژی‌های نوین نقش مهمی در ایجاد تغییر و تحول در این فرایند دارند. خصلت بینامتنی رسانه‌های عمومی به‌طور روزافزون در حال افزایش است. رسانه‌های الکترونیکی، نزدیکی، بی‌واسطگی و تعامل دوسویه را برای انسان‌ها فراهم آورده‌اند. با وجود این تحولات عمیق و گسترده در کارکرد و نقش رسانه‌ها در عصر ما، همچنان می‌توان رسانه‌ها را به‌عنوان پدیده‌ای دوگانه تعریف کرد: هم زخم‌زا و هم التیام‌بخش؛ هم هویت‌ساز و هم هویت‌زدا؛ هم بحران‌زا و هم بحران‌گشا

رسانه‌ها می‌توانند با استفاده از نمادها و کلمات، به پدیده‌ها، رویدادها و کنش‌ها، معنای خاص خود را بخشیده و تأثیرات عمیقی بر مخاطب بگذارند و از این طریق می‌توانند مخاطب را از آسیب‌های بحران‌های هویتی، فرهنگی، معرفتی، ارزشی، سیاسی و اجتماعی محافظت کنند یا او را در معرض چنین بحران‌هایی قرار دهند. به عبارت دیگر، رسانه‌ها می‌توانند بازی پایان‌ناپذیری از نشانه‌ها را ایجاد کنند که به جامعه نظم بخشیده و در فرد احساس آرامش و ثبات روانی، شخصیتی و هویتی را تقویت کند یا برعکس برخی از گزاره‌های بیان‌شده در این رابطه:

- فضای مجازی می‌تواند امکان بحران‌زایی یک موقعیت عادی را فراهم کند یا بحران‌های واقعی را مخفی کند (تاجیک، ۱۳۸۷).

فضای مجازی، عالم خیال

برخی از متفکران و صاحب‌نظران مسلمان، در جست‌وجوی پرسش‌های هستی‌شناختی درباره ماهیت فضای مجازی، متون فکری و فلسفی فرهنگ اسلامی را بازخوانی کرده و پاسخ را مباحث عالم خیال و نظریات مربوط به قوه خیال انسانی یافته‌اند. براساس این نظریه، جهان سایبری، تجسم و تبلور عالم خیال بوده و احکام هستی‌شناختی عالم خیال بر آن حاکم است. احکام خیال متصل و منفصل با حقیقت و خیال وهمی؛ خیال منزّه و خیال آلوده؛ خیال رحمانی و خیال شیطانی از جمله مباحثی است که در فلسفه و اندیشه مسلمان قابل تسری به ماهیت و حکمرانی فضای مجازی است. براساس این نظریه، ضمن پرهیز از تحلیل عقلانی و منطقی ماهیت فضای مجازی و تحمیل احکام عقل بر آن، باید توجه داشت پرسه‌زنی در فضای مجازی، همچون سیر در عالم خیال است و این موضوع می‌تواند در فرایند هویت‌یابی، فرصت‌ساز و تهدیدزا باشد

برخی از گزاره‌های بیان‌شده در این رابطه:

- عالم فضای مجازی، عالم خیال است و امتداد قوه خیال انسانی‌ست (رضائی، مصاحبه شفاهی، ۱۴۰۲).
- نحوه مواجهه با فضای مجازی می‌بایست متناسب با قواعد عالم خیال باشد، نه قواعد عقلی و منطقی (محمد شیخ‌الاسلامی، مصاحبه شفاهی، ۱۴۰۲).

از بین رفتن مرز واقعیت و غیرواقعیت

عصر رسانه، عصری است که در آن نشانه‌ها بدون معنا و مرجع هستند و به وانمودگی مضاعف دچار شده‌اند. در عصر فراواقعیت، واقعیت همه چیز را در خود هضم کرده و هر چیزی می‌تواند ادعای واقعیت کند؛ این ادعا از سوی همگان به یک اندازه مورد پذیرش (یا رد) قرار می‌گیرد. در فضای مجازی، مرزهای بین واقعیت و غیرواقعیت محو می‌شوند؛ چراکه نشانه‌ها از واقعیت جدا شده و تنها نمایشی از خود هستند
برخی از گزاره‌های بیان‌شده در این رابطه:

- نوجوان در فضای مجازی ممکن است دچار عدم تشخیص مرز واقعیت و غیرواقعیت شود (علی‌میرادی، ۱۳۹۷).
- کاربران فضای مجازی به وانمودگی مضاعف می‌رسند که در آن اتصال بین آنچه هست و آنچه می‌نماید کمتر و کمرنگ‌تر می‌شود (تاجیک، ۱۳۸۷).

تکثر و تنوع دال‌های معنایی و فقدان دال مرکزی برتر

کثرت و تنوع کاشی‌های معنایی در فضای مجازی منعکس‌کننده چشم‌انداز پیچیده‌ای بدون چهارچوب تک و غالب است و به‌عنوان یک واکنش ضدهژمونیک در برابر روندهای متمرکزسازی عمل می‌کند و باعث ترویج یک پوشش غنی‌تر از دانش و بیان می‌شود. علاوه بر این، مفهوم کاشی‌های بردار معنایی نشان می‌دهد که چگونه داده‌های جغرافیایی و معنایی می‌توانند یکپارچه شوند و بر اهمیت نمایش‌های متنوع در فضاهای دیجیتال تأکید می‌کند؛ بنابراین، عدم وجود یک دال مرکزی برتر در فضای مجازی بر اهمیت پذیرش کثرت و تنوع ذاتی آن از یکسو و بحران معنا و عدم قطعیت کاربران آن در بین خرده‌گفتمان‌های نسبی از سوی دیگر اشاره دارد

برخی از گزاره‌های بیان‌شده در این رابطه:

- در فضای مجازی، تعداد و تنوع دال‌های معنایی بسیار زیاد است و دال مرکزی برتری وجود ندارد (تاجیک، ۱۳۸۷).
- فضای مجازی دارای تکثر اطلاعات و تنوع الگوهای هویتی است (عبدی‌پور و جمشیدی‌مهر، ۱۴۰۰).

- در فضای مجازی تنوع فرهنگی و ارزشی به اوج می‌رسد (جعفری و همکاران، ۱۴۰۰).
- اینترنت و ویژگی مرکزگریزی دارد (علیمرادی، ۱۳۹۷).
- منازعات و تضادها در سایه فقدان دال مرکزی برتر مخاطب را سرگشته می‌کند و خرده‌روایت‌های نسبی و لغزان جایگزین فراروایت‌های یقینی می‌شود (توانا و هاشمی‌اصل، ۱۳۹۴).
- فضای مجازی سرکوبگر معناست (سید محمد کاظمی، مصاحبه شفاهی، ۱۴۰۲).
- این فضا می‌تواند موجب غرق شدن سوژه در فزون متنی، واقعیت مجازی متراکم و متن‌های آشفته، نامنظم، متفاوت و متضاد شود (نورمحمدی و محمدی، ۱۳۹۱).

بی‌زمانی، بی‌مکانی و بی‌مرزی فضای مجازی

به‌صورت تاریخی، شکل‌گیری هویت متکی به دوسازه کلیدی زمان و مکان بوده است. چیزی که دو فرد کاملاً شبیه به هم را از یکدیگر متمایز می‌کند و حتی تفاوت فرد در گذشته و حال را توجیه می‌کند، تفاوت در زمان و مکان است. بی‌زمانی و بی‌مکانی که جزو شاخصه‌های اصلی فضای سایبر است، مفاهیم سنتی از هویت را به چالش می‌کشد و چهارچوب‌های جدیدی را برای درک هویت در این محیط بدون مرز ضروری می‌سازد. این موضوع با معرفی انسان پسامدرن (مدرن متأخر) توسط گیدنز در نظریه از جاکندگی همراه دارد. از سوی دیگر برداشته شدن مرزهای جغرافیایی در فضای مجازی می‌تواند رویکردهای هویتی جهان - وطنی را تقویت کند
برخی از گزاره‌های بیان‌شده در این رابطه:

- در دنیای پست مدرن امروز، روند گسست مکان، زمان و فضا به یک پدیده مهم تبدیل شده است (امینلویی و همکاران، ۱۳۹۳).
- فلسفه وجودی منابع سازنده هویت مانند مکان، مرز و تعلق به جمع در فضای مجازی از بین رفته است (توانا و هاشمی‌اصل، ۱۳۹۴).
- جدایی از محیط محلی و پیوستن به لازم‌زمانی و لامکانی مجازی، هویت را در معرض انفصال تاریخی قرار می‌دهد (نورمحمدی و محمدی، ۱۳۹۱).
- زندگی در کره زمین مجازی، با خصلت‌های منعطف، متحرک، غیرمرکزی، بهم پیوسته، دیجیتال و قابل دسترس، موازی با کره زمین فیزیکی موجب کاهش نقش مکان در هویت‌دهی می‌شود (جعفری و همکاران، ۱۴۰۱).

به‌طور کلی، درحالی‌که ویژگی‌های ذاتی فضای مجازی فرصت‌هایی را برای اکتشاف هویت فراهم می‌کند، همزمان خطرات و چالش‌های قابل توجهی را برای شکل‌گیری

هویت به همراه دارد. نیروی زیاد تغییر رسانه‌ها، پشتوانه واقعی نداشتن ارزش‌های فضای مجازی، بازنمایی سوگیرانه واقعیت، دسترس‌پذیری محتوای آسیب‌زا به هویت، امکان همزمان بحران‌زایی و بحران‌زدایی، خیال بودن حقیقت فضای مجازی، از بین رفتن مرز واقعیت و غیرواقعیت، تکثر و تنوع دال‌های معنایی و فقدان دال مرکزی برتر، بی‌زمانی، بی‌مکانی و بی‌مرزی فضای مجازی از جمله ویژگی‌هایی هستند که به‌عنوان ویژگی‌های ذاتی فضای مجازی مورد تأکید این بخش از تحقیقات و مصاحبه‌ها بودند

در منابع غیرفارسی زبان نیز به نقش ویژگی‌های فضای مجازی در تغییرات هویتی اشاره شده است. از جمله ده^۱ و گلووویچ^۲ دو نویسنده سنگاپوری، معتقدند ظهور فناوری‌های جدید و سرعت بخشیدن به زندگی، به شکل قابل توجهی به ساخت هویت تحت تأثیر فضای دیجیتال کمک می‌کند. براساس برخی امکانات آن مانند «زندگی دوم»، امکان ارائه متفاوت خود (از خود) در سطح مجازی، افزایش مطلوبیت اجتماعی، تغییر ادراک از خود و دسترسی به آشنایان و تجربیات جدید و دانش و اطلاعات و انتخاب داده‌های شخصی بر هویت‌یابی تأثیرگذار است (Deh and Golovich, 2018)

همچنین در تحقیق دیگری با عنوان «فضای ساینر و هویت» اشاره شده که فضای مجازی با ایجاد دنیاهای مجازی بی‌زمان و بدون مرز جغرافیایی، هویت را دوباره تعریف می‌کند و بر نحوه درک و نمایش افراد در جوامع آنلاین تأثیر می‌گذارد (Turkle, 1999)

نحوه حضور سوژه در فضای مجازی

فضای مجازی به‌مثابه زیست دوم نوجوان دوفضایی‌شده، دارای امکانات و خصلت‌هایی در نسبت با هویت‌یابی سوژه است که به‌شدت الگوی هویتی نوجوان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. یکی از مهم‌ترین موضوعات در این زمینه، امکانات و خصلت‌هایی است که نحوه حضور سوژه در فضای مجازی را تعیین می‌کند

احساس آزادی و انتخاب‌گری

حضور نوجوانان در فضای مجازی می‌تواند تأثیرات عمیقی بر احساس آزادی و انتخاب‌گری آن‌ها داشته باشد. فضای مجازی به نوجوانان این امکان را می‌دهد که به منابع اطلاعاتی گسترده‌ای دسترسی پیدا کنند، با افراد مختلف از سراسر جهان ارتباط برقرار کنند و هویت خود را به شیوه‌های مختلفی بیان کنند. این آزادی می‌تواند به آن‌ها کمک کند تا احساس کنند که صدایشان شنیده می‌شود و می‌توانند تأثیرگذار باشند

1. Deh

2. Glodović

برخی از گزاره‌های بیان‌شده در این رابطه:

- مخاطب رسانه‌های نوین از منفعل به مخاطب فعال تبدیل شده است (جعفری و همکاران، ۱۴۰۰).
- احساس وجود آزادی و انتخاب‌گری به‌صورت نسبی و کاذب در سوژه ایجاد شده است (تاجیک، ۱۳۸۷).
- فضای مجازی امکان‌رهایی از چهارچوب و قوانین اجتماعی را ایجاد کرده است (توانا و هاشمی‌اصل، ۱۳۹۴).
- تجربه رسانه‌ای سبب احساس رهاشدگی و انتخاب‌های گسترده‌تری را فراهم کرده است (محمدی و رضایی، ۱۳۹۳).

احساس دانایی

فضای مجازی به نوجوانان این امکان را می‌دهد که به اطلاعات گسترده‌ای دسترسی پیدا کنند و در موضوعات مختلف، آگاهی بیشتری کسب کنند. این دسترسی آسان به اطلاعات، می‌تواند به آن‌ها احساس دانایی و خودپسنندگی در یادگیری دهد. نوجوانان به دلیل قابلیت انطباق‌پذیری بیشتر با فناوری‌های دیجیتال جدید، امکان یادگیری و کسب مهارت تکنولوژیک بیشتری دارند. مهم‌ترین اثر این موضوع، ایجاد اختلال در فرایند جامعه‌پذیری پیشین از سوی والدین، معلمان و مربیان است و فرایند یادگیری و خودآگاهی را با چالش و تغییر مواجه می‌کند.

برخی از گزاره‌های بیان‌شده در این رابطه:

- با افزایش «قدرت تشخیص و سنجش سوژه در فضای مجازی»، سوژه احساس دانایی یافته و به خودآموز متکی به خود تبدیل گشته و از الگوی استاد و شاگردی تبعیت نمی‌کند (محمدساجد هاشمی، مصاحبه شفاهی، ۱۴۰۲).
- بچه‌های امروز به دلیل مهارت جست‌وجو و دستیابی به اطلاعات نسبت به پدر و مادرشان احساس برتری دارند (مصطفی ضابط، مصاحبه شفاهی، ۱۴۰۲).

فقدان فرصت خلوت و خوداندیشی

براساس بسیاری از تحقیقات، سنین نوجوانی، دوره آغازین شکل‌گیری هویت و طرح طبیعی و فطری پرسش از «من کیستم؟». در این دوره نیاز وجودی بشر به کشف حقیقت، کشف خود و کشف معنای زندگی فعال می‌شود. انسان خوگرفته به سوژگی مدرن و مستغرق در فضای مجازی و همه‌جایی و همه‌وقتی بودن اینترنت و سرگرمی‌ها و جذابیت‌های آن، فرصت خلوت و خوداندیشی را از نوجوان دست‌کم به‌صورت لازم و کافی آن، سلب می‌کند.

این چالش، انسان رسانه‌زده را دچار بحران هویت و معنا می‌نماید و موجب بحران‌های روحی، افسردگی و ناکامی وجودی او در سنین بالاتر می‌شود

برخی از گزاره‌های بیان‌شده در این رابطه:

– بمباران رسانه‌ای فضای مجازی «فرصت بازاندیشی» را از مخاطب سلب می‌کند (رحمانی و غزایی، ۱۴۰۱).

– سؤالات نوجوان امروز، به‌شدت سطحی شده است و کمتر به پرسش‌های بنیادین و اساسی زندگی می‌پردازد (فرهاد فلاح، مصاحبه شفاهی، ۱۴۰۲).

حساسیت‌زدایی اخلاقی

حساسیت‌زدایی اخلاقی در فضای مجازی ناشی از ویژگی‌های منحصر به فرد تعاملی آنلاین است که اغلب پاسخ‌گویی و اعتماد اخلاقی را مبهم می‌کند. با مهاجرت فعالیت‌های اجتماعی، سیاسی و تجاری به پلتفرم‌های دیجیتال، افراد ممکن است پیامدهای اخلاقی را به‌دلیل ناشناس بودن و فیلترهای دیجیتال از دست بدهند و منجر به کاهش حس مسئولیت در قبال اقدامات آن‌ها شود. این پدیده به‌ویژه در میان نوجوانان برجسته است که ممکن است برای یادگیری ادراک، انگیزش و حساسیت اخلاقی در محیط‌های مجازی دچار مشکل شود و منجر به تصورات غلط درباره رفتار قابل قبول در اینترنت می‌شود و ارزیابی درست و غلط را در فضای مجازی پیچیده می‌سازد.

برخی از گزاره‌های بیان‌شده در این رابطه:

– در فضای مجازی، فرد ممکن است به سادگی از تعهدات اخلاقی خود عبور کنند و بدون توجه به عواقب اخلاقی، رفتار کنند (علی جانباز، مصاحبه شفاهی، ۱۴۰۲).

– کاهش احساس مسئولیت‌پذیری ناشی از احساس عدم ردیابی شدن در اینترنت است (خسروی، ۱۳۸۹).

– حساسیت‌های اخلاقی به‌علت افزونگی فاصله بدن‌ها کاهش می‌یابد (حسن بوسلیکی، مصاحبه شفاهی، ۱۴۰۲).

– در این فضا خصوصیات ناهنجار طبیعی و عرفی می‌شود (احمدی و همکاران، ۱۳۹۴).

– این فضا به‌مثابه یک رفیق ناباب، تأثیرات مخربی بر روی نوجوان دارد (کوچکزائی و دیگران، ۱۳۹۷).

بازاندیشی و بازتنظیم مستمر هویت آنلاین

کثرت ارتباطات متداخل و شبکه‌ای مجازی و نظام‌های متعدد و متنوع ارزیابی از خود و دیگری موجب می‌شود هویت‌یابی نوجوان در زیست‌بوم مجازی، خاصیت انعکاسی

بیشتری پیدا کرده و مبتنی‌بر ارزیابی مستمر خود، خود را با شرایط جدید تطبیق داده و هویت آنلاین خود را بازتنظیم کند. ازسوی دیگر فناوری‌های دیجیتال، امکانات وسیعی از گمنامی و ناشناسی تا بیان تفصیلی خود را برای کاربران فراهم کرده است، به گونه‌ای که فرد هم می‌تواند نام، سن، تصویر، هویت جنسی و... خود را پنهان کند و هم می‌تواند اطلاعات زیادی درباره افکار، علایق، سبک زندگی، رزومه علمی - شغلی و حتی شبکه ارتباطی خود را در پلتفرم‌های مختلف ارائه کند؛ با علم به اینکه این اطلاعات خواسته یا نخواستہ برای دیگران قابل کشف است. امکان ساخت هویت‌های متعدد، کاذب، گزینشی و ناقص از خود، به پیچیدگی هویت آنلاین می‌افزاید. ترکیب این پیچیدگی‌ها با هویت او در فضای حقیقی پیچیدگی شکل‌گیری هویت در نسل هزاره سوم را دوچندان می‌کند برخی از گزاره‌های بیان‌شده در این رابطه:

- «امکان ناشناس بودن و پنهان‌سازی هویت واقعی در فضای مجازی» ویژگی اصلی هویت دیجیتال است (ابراهیمی و همکاران، ۱۳۹۸).
- افراد در فضای مجازی می‌توانند ارائه‌های متفاوت و متعددی از خود نزدیک یا دور از خود واقعی ارائه دهند (تاجیک، ۱۳۸۷).
- امکان ایجاد هویت کاذب یا آرمانی بدون تقید مسؤلیت‌پذیرانه را دارند (توانا و هاشمی‌اصل ۱۳۹۳).
- گمنامی در فضای مجازی می‌تواند بازنمایی ناقصی از خود ایجاد کند (علیمرادی، ۱۳۹۷).

درنهایت، باید توجه داشت که هویت فرد در فضای مجازی به‌طور کلی پیچیده‌تر از هویت در جوامع حضوری است. این چالش‌ها و تغییرات مذکور نشان می‌دهند که هویت در فضای مجازی به‌عنوان یک مفهوم پویا و قابل تغییر در حال شکل‌گیری است و افراد باید با این چالش‌ها آشنا باشند و برای حفظ هویت و شناخت صحیح خود در فضای مجازی، آگاهی کافی داشته باشند.

حضور افراد در فضای مجازی به‌طور قابل توجهی بر شکل‌گیری و بیان هویت آن‌ها تأثیر می‌گذارد. مندز و پایوا^۱ تأکید می‌کنند که تعامل‌های آنلاین به کاربران اجازه می‌دهد تا جنبه‌های مختلفی از هویت خود را کشف کنند و اغلب منجر به یک خودپنداره سیال‌تر می‌شود که می‌تواند با زمینه‌های مختلف اجتماعی سازگار شود (Quintas-Mendes & Paiva, 2023). روزانا و فوزی بر نقش پلتفرم‌های دیجیتال در شکل دادن به ادراک

خود تأکید دارد و پیشنهاد می‌کند که ماهیت گردآوری شده شخصیت‌های آنلاین بسته به مخاطب و زمینه، می‌تواند هویت فرد را تقویت و تحریف کند (Rosana & Fauzi, 2024). اورتیز سانچز همچنین خاطرنشان می‌کند که ناشناس بودن فضای مجازی می‌تواند منجر به اکتشافات هویت مثبت و منفی شود، جایی که افراد ممکن است احساس آزادی برای بیان خود کنند یا برعکس؛ به دلیل عدم مسئولیت‌پذیری در رفتارهای مضر درگیر شوند. (Sanchez & Marilyn, 2018). دامایانته و یوونو درباره پیامدهای رسانه‌های اجتماعی بر هویت بحث می‌کنند و نشان می‌دهند که بازخورد مداوم از همسالان می‌تواند جنبه‌های هویت خاصی را تقویت کند و در عین حال دیگران را سرکوب کند و تعامل پیچیده‌ای بین حضور آنلاین و هویت خود ایجاد کند (Damayanti & Yuwono, 2013). در مجموع، این مطالعات نشان می‌دهد که فضای مجازی به‌عنوان یک شمشیر دو لبه در شکل‌گیری هویت عمل می‌کند و هم فرصت‌هایی برای خودکاش و هم چالش‌های مربوط به اصالت و فشارهای اجتماعی را ارائه می‌دهد.

نتیجه‌گیری

هویت‌یابی نوجوان معاصر، به‌واسطه غلبه رسانه و زیست مجازی با چالش‌هایی نظیر فروپاشی مرزهای هویت جمعی، سیالیت و شناوری هویت، سرگشتگی و مسخ شدگی هویت، تأثیرپذیری و الگوگیری‌های ضد هویتی، فریب و خودنمایشی هویتی، فقدان عاملیت هویتی، تکثر و مرکزگریزی هویت، فاصله گرفتن از هویت فطری مواجه شده است.

در مجموع علل چالش‌های هویتی که به فضای مجازی بر می‌گردد،^۲ در دو دسته کلی می‌توان تقسیم کرد: ۱. ویژگی‌های ذاتی فضای مجازی که تا حد زیادی پیامدهای مستقیم فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی به شکل امروزین آن هستند. ۲. نحوه حضور سوژه در فضای مجازی فارغ از نوع کاربری و سبک زندگی دیجیتال وی. (اقتضائات عمومی ورود به فضای مجازی و تأثیرات آن بر هویت‌یابی)

ویژگی‌های ذاتی فضای مجازی به اجمال، عبارتند از: قدرت تغییر بالای رسانه‌ها در هویت، پشتوانه واقعی نداشتن ارزش‌های فضای مجازی، بازنمایی سوگیرانه از واقعیت، دسترس‌پذیری محتوای آسیب‌زا، امکان بحران‌زایی و بحران‌زدایی، فضای مجازی، عالم خیال، از بین رفتن مرز واقعیت و غیرواقعیت، تکثر و تنوع دال‌های معنایی و فقدان دال

1. Ortiz Sanchez

۲. در این تحقیق بیش از ده علت اصلی برای چالش‌های هویتی نوجوان ایرانی معاصر به دست آمد که به دلیل محدودیت حجم مقاله در این مقاله صرفاً علل مربوط به اصل فضای مجازی مطرح می‌شود.

مرکزی برتر، بی‌زمانی، بی‌مکانی و بی‌مرزی فضای مجازی نحوه حضور سوژه در فضای مجازی به اجمال عبارتند از: احساس آزادی و انتخاب‌گری، احساس دانایی فقدان خلوت و خوداندیشی، حساسیت‌زدایی اخلاقی، بازاندیشی و بازتنظیم مستمر هویت آنلاین

این دو علت تا حد زیادی به ماهیت فضای مجازی و تأثیرات آن بر هویت‌یابی اشاره دارند و لذا در سراسر جهان صادق هستند؛ امری که در تحقیقات علمی ارجاع شده، مربوط به نویسندگان از کشورهای مختلف نیز قابل مشاهده بود. این دو موضوع خواسته یا ناخواسته، سازه‌های هویت و هویت‌یابی پیش از خود را به چالش می‌کشد و باید پذیرفت که این ویژگی انسانی ضرورتاً خود را با این فضا تطبیق می‌دهد و حال باید سؤال کرد که دقیقاً چه تغییراتی در سازه‌های هویتی و هویت‌یابی در پی این تحولات روی خواهد داد؟ در سایه علت سوم، یعنی «غلبه وزن نقش‌آفرینی فضای مجازی در ساخت بر نهادهای اصلی هویت‌بخش پیشامجازی» اهمیت سؤال فوق برجسته‌تر می‌شود.

یافته‌های این پژوهش، دیدگاهی انتقادی و فعال برای کنشگران زیست‌بوم رشد و تعالی نوجوان به ارمغان می‌آورد تا با تدقیق نسبت به وضعیت نوجوان و بازنگری در نقش‌آفرینی نهادهای مؤثر در فرایند هویت‌یابی او به اصلاح رویکردها، راهبردها و راهکارهای خود مبادرت کنند. از جمله تأکید بر آموزش مهارت‌ها و دانش‌های مرتبط با حوزه رسانه و زیست مجازی که با تمرکز بر تقویت تفکر نقاد و قدرت ارزیابی، ارزشیابی، قیاس، استقرا، گروه‌بندی تلخیص و ترکیب و پرورش مهارت خلق هویت دیجیتال و تأمین امنیت، حفاظت از حریم شخصی، مدیریت مصرف رسانه‌های دیجیتال و ایجاد تعادل بین زندگی واقعی، مجازی، آنلاین و آفلاین بپردازند. همچنین تقویت زیرساخت‌ها و توانمندی‌های تولید ملی در عرصه بسترها و محصولات رسانه‌ای، به‌روزرسانی و کارآمدسازی نهادهای سنتی تعلیم و تربیت و بهره‌مندی از خلاقیت و نوآوری در اقدامات همه کنشگران این زیست‌بوم باید مورد توجه قرار گیرد.

یکی از مهم‌ترین چالش‌هایی که این پژوهش به واکاوی علل وقوع آن پرداخته، فاصله گرفتن از هویت فطری است. هویت فطری آن ویژگی‌های انسانی است که در همه فرهنگ‌ها، نسل‌ها و زمانه‌ها مشترک است و شاخصه اصلی آن میل به کمال بین هایت و عشق به علم، قدرت و زیبایی بی‌نقص و نامحدود است. براساس مبانی فلسفه تاریخ در اندیشه اصیل اسلامی، رشد و پیشرفت‌های علمی و فناوری بشر، او را به ظهور این توانمندی‌های فطری نزدیک‌تر می‌کند؛ یعنی هرچه دستاوردهای علمی بشر بیشتر

شود، هویت فطری او تقویت می‌شود و بخش‌های جدیدی از قابلیت‌های او با دانش و فناوری‌های نو کشف و بالفعل می‌شود. البته این انسان است که تدبیر می‌کند با جهت‌گیری خود، این رشد و توسعه را در مسیر سعادت بشری استفاده کند یا آن را نیز به ابزاری جدیدی برای سلطه بیش از پیش ظلم تبدیل کند؛ اما فارغ از جهت‌گیری‌ها، خود این توسعه‌ها راه ظهور قابلیت‌های او را فراهم می‌کند تا بتواند با ودایع الهی که نزد اوست، مسیر رسیدن به آن علم، قدرت و زیبایی مطلق را فراهم کند. توسعه فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی و رشد فضای مجازی و آینده این حوزه در هوش مصنوعی و متاورس و... در کنار تمام این چالش‌هایی که این مقاله درصدد واکاوی علل آن بود، فرصت‌های بی‌ظنیری را در اختیار بشر قرار می‌دهد که اگر بشر با نگاه درست به سراغ آن‌ها برود و آن را به استخدام ارزش‌های فطری خود بگیرد، یقیناً آینده بسیار روشنی در انتظار او خواهد بود. حال با این رویکرد از طریق همین علل شناخته‌شده با نگاه فرصت‌مدار و اینکه در دل چالش‌ها فرصت‌هایی هست که در خود فرصت‌ها نیست، می‌توان زمینه‌های رشد روزافزون نوجوان معاصر را با اصلاح همین الگوی رفتار مجازی وی فراهم نمود؛ مثلاً با توجه به فرصت آموزش‌های دانشی و مهارتی غیررسمی که بسیار خلاق و جذاب هم هست و گوی سبقت را از آموزش‌های رسمی ربوده است، می‌توان با مدیریت صحیح، هویت دانشی، مهارتی، شغلی و اقتصادی او را طراحی خلاق نمود و از همین زمینه‌هایی که برای او بسیار چالش‌آفرین بوده است، فرصت‌های بی‌ظنیری خلق نمود.

اساتید و صاحب‌نظران مصاحبه‌شونده:

۱. مهدی علیزاده: تاریخ مصاحبه شفاهی: خرداد ۱۴۰۲
۲. حامد حاجی ملامیرزایی: تاریخ مصاحبه شفاهی: تیر ۱۴۰۲
۳. حسن بوسلیکی: تاریخ مصاحبه شفاهی: تیر ۱۴۰۲
۴. محمد شیخ‌الاسلامی: تاریخ مصاحبه شفاهی: تیر ۱۴۰۲
۵. حمید رفیعی‌هنر: تاریخ مصاحبه شفاهی: تیر ۱۴۰۲
۶. محمد قطبی: تاریخ مصاحبه شفاهی: تیر ۱۴۰۲
۷. حسین رضایی: تاریخ مصاحبه شفاهی: تیر ۱۴۰۲
۸. فرهاد فلاح: تاریخ مصاحبه شفاهی: تیر ۱۴۰۲
۹. محمدرضا برزویی: تاریخ مصاحبه شفاهی: تیر ۱۴۰۲
۱۰. سیدمحمدعلی غمامی: تاریخ مصاحبه شفاهی: تیر ۱۴۰۲
۱۱. سیدمحمد کاظمی: تاریخ مصاحبه شفاهی: تیر ۱۴۰۲

۱۲. سید محمدساجد هاشمی: تاریخ مصاحبه شفاهی: تیر ۱۴۰۲

۱۳. مصطفی ضابط: تاریخ مصاحبه شفاهی: تیر ۱۴۰۲

۱۴. علی جانپاز: تاریخ مصاحبه شفاهی: اردیبهشت ۱۴۰۲

۱۵. محسن باقری: تاریخ مصاحبه شفاهی: تیر ۱۴۰۲

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Masoud Hadi Karkevandi <https://orcid.org/0009-0001-4276-4071>

Seyed Hesam-alдин Hosseini <https://orcid.org/0000-0002-1467-1118>

Hossein Razaei <https://orcid.org/0009-0001-1396-0719>

Seyed Taghi Mosavifar <https://orcid.org/0000-0002-3399-7340>

منابع و مآخذ

- ابراهیمی، معصومه، ساروخانی، باقر و میرزایی، خلیل (۱۳۹۸). نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در ایجاد اشکال مقاومت نوجوانان در پذیرش هنجارهای خانوادگی. *پژوهش‌های جامعه‌شناسی*، ۱۳ (۴۷). *
- احمدزاده حلوانی، فاطمه (۱۴۰۰). رابطه هویت علمی و انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان با میزان استفاده آنان از شبکه‌های مجازی. *پژوهشنامه اورمزد* ۱۲ (۵۷) (ضمیمه)، ۱۲۴-۱۳۳. *
- احمدی، ثریا، عقیلی، سید وحید، مهدی‌زاده، سید محمد و مظفری، افسانه (۱۳۹۴). رسانه‌ها و مسئله هویت جنسیتی بازنامایی شده: رهیافتی تحلیلی به مناقشه تاریخی نقش رسانه‌ها در بازتولید و ترویج نابرابری جنسیتی. *فصلنامه مطالعات رسانه‌ای*، ۱۰ (۳۱)، ۷-۱۸. *
- اسمعیلی، معصومه، رادفر، مجید و باصری، علی (۱۴۰۱). نقش شبکه‌های اجتماعی در شکل‌گیری هویت فرهنگی جوانان. *ارتباطات و رسانه*، ۵ (۱۸)، ۲۹-۶۲. *
Doi: 10.22034/jiscm.2023.353726.1412
- اکبری، کمال، هاشمی، تورج؛ ی، عدنان و واحدی، شهرام (۱۳۹۵). اثربخشی آموزش شناختی ارتقا بر میزان قربانی شدن عاطفی دانش‌آموزان دختر قربانی قلدری دوره دوم متوسطه. *پژوهش‌های علوم شناختی و رفتاری*، ۱۶ (۱)، ۶۳-۷۶. *
Doi: 10.22108/cbs.2016.20754
- الوندی، هومن، نائی، محسن (۱۳۹۱). بررسی رابطه هویت اسلامی، فضای مجازی و جهانی شدن. *مطالعات رسانه‌ای*، ۷ (۴)، ۴۳-۵۱. *
- امین‌پور، فاطمه (۱۳۹۰). فرهنگ‌پذیری دینی و رسانه. *مطالعات جوان و رسانه*، ۱ (۲)، ۱۰-۳۷. *
- بارکر، کریس (۱۳۹۱). *مطالعات فرهنگی (نظریه و عملکرد)*. ترجمه مهدی فرجی و نفیسه حمیدی. چاپ دوم، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم.
- امین لویی، حسین، انصاری، ابراهیم و هاشمیان فر، سید علی (۱۳۹۳). تحلیل بحران هویت قومی در ایران در بستر جهانی شدن و فضای مجازی با رویکرد علم‌پایداری. *فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی*، ۸ (۲)، ۱۳۱-۱۶۰.
- بهادری خسروشاهی، جعفر، برقی، عیسی (۱۳۹۷). نقش سواد رسانه‌ای والدین و هویت اجتماعی بر مصرف رسانه‌ای دانش‌آموزان. *مطالعات رسانه‌های نوین*، ۴ (۱۴)، ۲۹۰-۳۱۶. *
Doi: https://doi.org/10.22054/nms.2018.20409.187
- بیک‌محمدی، میترا (۱۴۰۱). آثار فضای مجازی بر هویت کودکان. رشد آموزش پیش‌دبستانی، ۱۳ (۴۸)، ۸-۱۰. *
- تاجیک، محمدرضا (۱۳۸۷). رسانه و بحران در عصر فراواقعیت (با تأکید بر بحران هویت). *پژوهشنامه علوم سیاسی*، ۴ (۱۳)، ۵۱-۸۳. *
- تامپسون، مل (۱۳۹۳). من. ترجمه سونا انزایی‌نژاد، چاپ چهارم. تهران: نشر گمان.
- ترابی، پریسا، عبداللهی، زهرا، مینایی، مینا، صادقی قطب‌آبادی، فرزانه، زارعی، مریم، فالح و نوبخت حقیقی، فرید (۱۴۰۰). *بسته آموزشی تغذیه در برنامه تحول سلامت در نظام بهداشت ویژه پزشکان شاغل در مراکز خدمات جامع سلامت. اندیشه ماندگار*.
- توانا، محمدعلی، هاشمی اصل، سید عبدالله (۱۳۹۳). تأثیر فضای مجازی بر سرگشتگی (بحران) هویتی و فرهنگی. *پژوهش‌های سیاسی*، ۴ (۹)، ۸-۳۰. *
- توانا، محمدعلی، هاشمی اصل، سید عبدالله (۱۳۹۴). درآمدی بر فضای مجازی فراقلمرویی و سیالیت هویت سوژه در

واکاوی علل چالش هویت‌یابی نوجوان دو فضایی

- پرتو تحلیل انتقادی بینامتنی. *مطالعات بین‌رشته‌ای در رسانه و فرهنگ*، ۵(۹)، ۱۵-۳۶. *
- توکلی، مرتضی و رسولی، محمدرضا (۱۴۰۰). طراحی مدل کیفی الگوی مصرف رسانه‌ای بر سبک زندگی خانواده ایرانی. *جامعه فرهنگ رسانه*، ۱۰(۴۰)، ۱۱۷-۱۵۳. *
- جعفرنژاد، سید ابوالفضل (۱۳۸۷). ایران امروز؛ بحران هویت در جوانی و نوجوانی. *زمانه*، ۷(۶۷-۶۸)، ۲۵-۳۰.
- جعفری، فاطمه، بهرامی، سوسن و جعفری هرندی، رضا (۱۴۰۰). پیش‌بینی میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر اساس سبک‌های هویت در دانش‌آموزان شهر قم. *علوم و فنون مدیریت/اطلاعات*، ۷(۲۴)، ۲۱۹-۲۴۲. *
- جنکینز، ریچارد (۱۳۸۱). هویت اجتماعی. ترجمه تورج یاراحمدی. تهران: شیرازه.
- پور، جعفر، مومنی، علی (۱۳۹۶). تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر هویت نهاد خانواده. *برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، ۸(۳۲)، ۳۳-۶۰. *
- حسینی، بشیر، گودرزی، اکرم، کشاورز، سوسن و نورانی، زهرا (۱۴۰۰). مطالعه تطبیقی و طراحی الگوی مفهومی سواد رسانه‌ای مبتنی بر اسناد تحولی آموزش و پرورش ایران. *مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*، ۶(۱۹)، ۱۳-۱۶۴. *
- حسینی، سید بشیر (۱۳۹۲). سواد رسانه‌ای راهبرد استحکام هویت فردی و ملی. *فصلنامه مطالعات ملی*، ۱۴(۵۴)، ۹۹-۱۲۰. *
- حسینی، سید بشیر، حق پناه (۱۳۹۵). مروری بر کتاب ۱۵۰ هشتگ. *مدیریت رسانه*، ۴(۲۷)، ۵۹-۶۳.
- خانیک‌ی هادی، بابایی، محمود (۱۳۹۱). تأثیر سازوکارهای ارتباطی اینترنت، بر الگوهای تعامل کنشگران فضای سایبر ایران. *علوم اجتماعی (علامه طباطبایی)*، ۱۹(۵۶).
- خانیک‌ی هادی، بابایی، محمود (۱۳۹۰). فضای سایبری و شبکه‌های اجتماعی مفهوم و کارکردها. *فصلنامه جامعه اطلاعاتی*، ۱(۱).
- خسروی، آرش (۱۳۸۹). مفهوم‌شناسی هویت مجازی در فضای سایبر. *راه‌آورد نور*، ۹(۴۹)، ۶-۱۱.
- خنیفر (۱۳۹۶). اصول و مبانی روش‌های پژوهش کیفی رویکردی نو و کاربردی. *انتشارات نگاه دانش*.
- خواجه، سید، چراغ بیرجندی، کاظم (۱۴۰۱). بررسی تأثیر کمال‌گرایی اخلاقی بر رفتار اجتماعی آنلاین با نقش میانجی اعتماد بین فردی آنلاین و هویت اخلاقی در دانش‌آموزان امیدآبادی استعدادهای برتر ورزشی کشور. *مطالعات جامعه شناختی در ورزش*، ۲(۴). *
- داودی، کاظم، تاجیک اسماعیلی، سمیه (۱۳۹۷). رابطه میان میزان و نوع حضور در فضای مجازی با دل‌بستگی به مکان در میان دانش‌آموزان دوره اول و دوم متوسطه. *راهبرد اجتماعی فرهنگی*، ۷(۲۶)، ۲۷۹-۳۱۷. *
- درشتی، حنا، شیرمحمدی، مهدی، و ادیبی، علیرضا (۱۳۹۹). تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر هویت نهاد خانواده. *بصیرت و تربیت اسلامی*، ۱۷(۵۲)، ۱۲۳-۱۵۰. *
- دوران، بهزاد، محسنی، منوچهر و سهرابی، محمدهادی (۱۳۸۵). بررسی اثرات استفاده از اینترنت بر انزوای اجتماعی کاربران اینترنت (در میان کاربران کافی‌نت‌های تهران). *جامعه‌شناسی ایران*، ۷(۴)، ۷۲-۹۵.
- دوور، کارولین (۱۳۹۰). بررسی مصرف رسانه‌ای و هویت دانش‌آموزان. ترجمه یزدیان، امیر. *مطالعات جوان و رسانه*، ۲(۱)، ۱۰۲-۱۳۱. *
- ربانی، حدیث، علی‌آبادی، فاطمه (۱۴۰۰). تأثیر فضای مجازی بر سبک زندگی و هویت نوجوانان در دوران اپیدمی کرونا. *راهبردهای نو در روان‌شناسی و علوم تربیتی*، ۳(۱۲)، ۱۷۲-۱۸۱. *

رحمانی میمند، مجتبی، غزایی گرگری، رقیه (۱۴۰۱). تغییرات هویتی دانش آموزان؛ بررسی آثار فضای مجازی و اینترنت. *رشد آموزش علوم اجتماعی*، ۲۵(۹۰)، ۱۳-۱۵. *

رسولی، محمدرضا، تولکی، مرتضی (۱۳۹۸). طراحی مدل کیفی الگوی مصرف رسانه‌ای بر سبک زندگی خانواده ایرانی. *علوم اجتماعی (دانشگاه آزاد شوشتر)*، ۱۳ (۳ (۴۶))، ۸۷-۱۱۴. *

رضائی امینلوئی، دیلمقانی، فرشید (۱۳۹۷). تحلیل بحران هویت قومی در ایران در بستر جهانی شدن و فضای مجازی با رویکرد علم‌پایداری. *سیاست (دانشگاه تربیت مدرس)*، ۵(۱۷)، ۱۰۵-۱۲۴. *

رفیعی حصار، شهناز، سلیمانی، توران (۱۳۹۶). بررسی تأثیر میزان استفاده از شبکه‌های مجازی بر هویت ملی و دینی دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه دوره دوم شهر اردبیل. *تغییرات اجتماعی - فرهنگی (مطالعات علوم اجتماعی ایران سابق)*، ۱۴ (۵۳)، ۳۱-۴۵. *

زکی، محمدعلی (۱۳۹۷). تبیین جامعه‌شناختی علل گرایش جوانان به شبکه‌های اجتماعی مجازی (مورد مطالعه: کاربران دختر و پسر فیس‌بوک ۱۵-۲۹ ساله شهر اصفهان). *مطالعات کاربردی در علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی*، ۲(۲). *

زکی، محمدعلی (۱۳۹۷). فراترکیب پژوهش شبکه‌های اجتماعی مجازی در ایران (کلیه مقالات مجلات علمی پژوهشی طی سال‌های ۱۳۸۸ تا دیماه ۱۳۹۷). *مطالعات کاربردی در علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی*، ۱(۳). *

زینلی‌پور، فاطمه (۱۳۹۸). تأثیر فضای مجازی بر خانواده و جوانان (آسیب‌ها و راهکارها). *زندگی پاک (Pure Life)*، ۲۰۱۹-۱۷(۱)، ۷۱-۸۴.

سعیدی‌پور، اسماعیل (۱۳۹۵). اثرات رسانه‌ها با تأکید بر اینترنت بر هویت نوجوانان. *جامعه فرهنگ رسانه*، ۴(۱۶)، ۸۱-۹۸. *

سیاح طاهری، محمد، انتظاری، اردشیر و ذکایی، محمدسعید (۱۴۰۱). فهم عرفی‌شدن کاربران در شبکه‌های اجتماعی مجازی. *راهبرد فرهنگ*، ۱۵(۵۸)، ۶۷-۹۸. Doi: 10.22034/jsfc.2021.249032.2149

سیف‌پور، رضا (۱۳۹۳). یک مشت شن، یا، قدرت در عصر رسانه‌های نوین. تهران: *مبین‌اندیشه*.

شهابی‌عنبران، بهجت، جعفری، علی، هاشمی، شهناز و سلطانی‌فر، محمد (۱۴۰۲). هویت‌های دوگانه در فضای مجازی - واقعی نوجوانان (مورد مطالعه: دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه استان اردبیل). *فصلنامه مطالعات فرهنگ - ارتباطات*، ۲۴(۶۱)، ۳۳-۶۴. Doi: 10.22083/jccs.2023.331813.3560

شیخ‌انصاری، مهین (۱۴۰۰). جامعه ایرانی و فضای مجازی تحلیل ثانویه تحقیقات علوم اجتماعی در حوزه فضای مجازی. *جامعه‌شناسی ایران*، ۲۲(۴)، ۳-۳۲. *

شیرازی، فائزه، عسگری، فاطمه (۱۳۹۴). نوجوانی و رابطه آن با بحران هویت. *همایش بین‌المللی روان‌شناسی و فرهنگ زندگی. دوره اول*. *

صبوری خسروشاهی، حبیب (۱۳۸۶). بررسی آسیب‌های اجتماعی اینترنت. *دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی*.

صفری شالی، رضا، عبدمولایی، آتیه (۱۳۹۴). تأثیر عوامل اجتماعی شدن بر هویت نوجوانان (همسالان، مدرسه و رسانه). *خانواده و پژوهش*، ۱۲(۲)، ۱۱۷-۱۳۶. Dor: 20.1001.1.26766728.1394.12.2.6.5 *

عبدی‌پور، نصیبه، جمشیدی‌مهر، پرویز (۱۴۰۰). تأثیرات آموزش آنلاین بر الگوهای هویتی - تربیتی. *پویش در آموزش علوم انسانی*، ۷(۲۴)، ۷۵-۹۰. *

عسگری، عشرت (۱۳۹۸). آسیب‌شناسی فضای مجازی در تعلیم و تربیت کودکان و نوجوانان. *همایش ملی روان‌شناسی، تعلیم و تربیت و سبک زندگی. دوره سوم*. *

واکاوی علل چالش هویت‌یابی نوجوان دو فضایی

- علیمردادی، مصطفی (۱۳۹۷). عفاف و حجاب در فضای مجازی. *ره‌آورد نور*، ۱۷ (۶۴)، ۳۶-۴۵. *
- فرامرزیانی، سعید، هاشمی، شهناز و فرهنگی، علی اکبر (۱۳۹۵). نقش رسانه‌های مجازی در تغییرات ارزش‌های اجتماعی با تأکید بر شبکه‌های اجتماعی تلگرام و فیس‌بوک. *توسعه اجتماعی*، ۱۰ (۴)، ۱۲۳-۱۴۸.
- * Doi: 10.22055/qjsd.2016.12381
- فرج‌زاده، غلامعلی، جعفری، علی، حبیب‌زاده، اصحاب و سلطانی‌فر، محمد (۱۴۰۱). بررسی مقایسه‌ای نقش رسانه‌های جمعی و اجتماعی در احساس تعهد به هویت ملی نوجوانان (مورد مطالعه: نوجوانان شهر اردبیل). *فصلنامه مطالعات ملی*، ۲۳ (۹۱)، ۱۰۵-۱۲۴. Doi: 10.22034/rjnsq.2022.322031.1346 *
- فرجی‌نیری، معصومه، صادقی‌نیری، رقیه و عبدالرحیمی، علیرضا (۱۳۹۸). نسبت‌سنجی مناسبات سبک زندگی مدرن و گسترش فضای مجازی بر فرهنگ، هویت اجتماعی، ارزش‌ها و روابط اجتماعی نوجوانان. *سبک زندگی اسلامی با محوریت سلامت*، ۳ (۳). *
- فیاض‌پور، اعظم (۱۴۰۰). بررسی رابطه الگوهای ارتباطی خانواده و اعتیاد به شبکه‌های مجازی با بحران هویت در نوجوانان مضطرب. *دانش‌انتظامی‌سمنان*، ۱۱ (۴۰)، ۹-۲۳. *
- فیرچی، داود (۱۳۸۶). نسبت هویت‌ها و خرده‌هویت‌ها. در کتاب: علی‌خانی، علی اکبر. مبانی نظری هویت و بحران هویت. سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی. تهران.
- قنبری آلانق، محسن (۱۳۹۶). صلح‌سازی ایمان‌محور در فضای مجازی. اولین کنفرانس بین‌المللی ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی، جامعه المصطفی‌العالمیه، قم.
- قنبری آلانق، محسن (۱۳۹۸). صلح‌سازی ایمان‌محور در فضای مجازی. *زندگی پاک (Pure Life)*، ۱۹ (۲۰)، ۶ (۱۷)، ۸۵-۹۹.
- قنبری برزبان، علی (۱۳۹۶). تأثیر فراغت مجازی و بازی‌های رایانه‌ای بر هویت دینی نوجوانان. *مطالعات فرهنگ ارتباطات*، ۱۸ (۳۹)، ۹۷-۱۲۰. Doi: 10.22083/jccs.2017.96680.2246 *
- کاستلز، مانوئل (۱۳۸۰). عصر اطلاعات اقتصاد جامعه و فرهنگ. ترجمه احد علیقلیان و همکاران. تهران: طرح نو.
- کوچکزائی، مصطفی، فیضیان، مجیدرضا و شاه‌آبادی، محمد (۱۳۹۷). بررسی سلبریتی‌سازی در رسانه و بحران هویت نوجوان در جامعه. *فصلنامه جامعه، فرهنگ و رسانه*، ۷ (۲۹)، ۱۰۳-۱۲۱. *
- کهندانی، الهام (۱۳۹۰). کتاب کار مطالعات اجتماعی نهم، تهران: تک رقمی‌ها.
- کهوند، محمد (۱۳۹۷). آسیب‌شناسی تبلیغ دین در شبکه‌های اجتماعی. *مبلغان*، ۲۰ (۲۳۳)، ۵۲-۶۲.
- کنگاوری، سوسن، کنگاوری، کوثر (۱۴۰۲). بررسی تأثیر فضای مجازی بر تغییر هویت در نوجوانان ارائه‌شده در اولین کنفرانس بین‌المللی روان‌شناسی، علوم اجتماعی، علوم تربیتی و فلسفه، بابل. ۲۱ اردیبهشت ۱۴۰۲. *
- گل‌محمدی، حمید، صحت، سعید (۱۳۹۴). تبیین مدل خروج از بحران هویت در تیم‌های مجازی بر اساس دیدگاه امام خمینی (رضوان الله علیه). *مدیریت بحران و وضعیت‌های اضطراری*، ۱۵ (۱)، ۵۷-۷۷.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۸). *تجدد و تشخیص: جامعه و هویت شخصی در عصر جدید*. ترجمه ناصر موفقیان، تهران: نشر نی.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۸). *تجدد و تشخیص*. ترجمه ناصر موفقیان چاپ پنجم، تهران: نی.
- مرتضایی فریزه‌ندی، کبری، و ادریسی، افسانه (۱۳۹۳). هویت‌یابی ملی در فضای رسانه‌ای. *مطالعات ملی*، ۱۵ (۵۸)، ۹۴-۷۵. Doi: 20.1001.1.1735059.1393.15.58.4.5 *

محمدی، نریمان، رضایی، احمد(۱۳۹۳). رسانه مدرن و درک معنایی از تجربه فراغت (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه مازندران). فصلنامه مطالعات فرهنگ - ارتباطات، ۱۵ (۲۷)، ۱۶۳-۱۸۴.*

Dor: 20.1001.1.20088760.1393.15.27.7.1

میزبانی، فریده(۱۳۹۹). جایگاه سواد رسانه در نظام آموزش و پرورش. علوم خبری، ۹ (۴)، ۱۷۳-۲۰۰.*
نجفی علمی، محمود(۱۳۸۹). فناوری اطلاعات، نوجوانان و بحران هویت. رآورد نور، ۹(۴۹)، ۱۲-۳۲.*
نجفی علمی، محمود(۱۳۸۹). فناوری و تربیت: فناوری اطلاعات و تأثیر آن بر بلوغ زودرس آسیب‌ها، راهکارها. پیوند، ۳۱(۳۶ و ۳۶)، ۴۴-۴۷.

نعمتی، فاطمه، بلند، حسن و صیادی، علی (۱۴۰۱). بررسی نقش واسطه‌ای بحران هویت و انسجام خانواده در تعیین رابطه مشارکت در شبکه‌های اجتماعی با نگرانی از تصویر بدنی در میان دانش‌آموزان. پژوهش‌های مشاوره، ۲۱ (۸۱)، ۲۵۶-۲۸۰.*
Dor: 20.1001.1.2717400.1401.21.81.9.1 *

نورمحمدی، مرتضی، محمدی، رقیه(۱۳۹۱). مطالعه تفاوت‌های «خود» و «دیگری» در بستر تعاملی فضای واقعی و فضای مجازی با تأکید بر شبکه اجتماعی فیس‌بوک. فصلنامه علوم خبری، ۱(۲).*

Abdi Pour, N., & Jamshidi Mehr, P. (2021). The impacts of online education on identity-educational patterns. *Exploration in Humanities Education*, 6(4(24)), 75-90. Dor: 20.1001.1.27172260.1400.7.24. 6.8 [In Persian]

Ahmadi, S., Aqili, S. V., Mehdizadeh, S. M., & Mozaffari, A. (2015). Media and gender identity issues represented (Analysis of historical conflict and promote the role of the media in the reproduction of gender inequality). *Media Studies*, 10(4), 7-18. [In Persian]

Ahmadzadeh Halvani, F. (2021). The relationship between scientific identity and academic motivation of students with their level of use of virtual networks. **Oromard Research Journal**, 12(57), 124-133. [In Persian]

Alimoradi, M. (2018). Modesty and hijab in cyberspace. *Rahavard Noor*, 17(3(64)), 36-45. [In Persian]

Alvandi, Hooman, & Nayebi, Mohsen. (2013). An investigation into the relationship among Islamic identity, cyberspace and globalization. *Media studies*, 7(19), 35-43. [In Persian]

Aminpour, F. (2011). Religious acculturation and media. **Youth and Media Studies**, 1(2), 10-37. [In Persian]

Anita, Rosana., Irfan, Fauzi. (2024). The Role of Digital Identity in the Age of Social Media: Literature Analysis on Self-Identity Construction and Online Social Interaction. *Deleted Journal*, 1(4):477-489. doi: 10.59613/a8yyff42

Arker, C. (2012). **Cultural studies: Theory and practice** (2nd ed., M. Faraji & N. Hamidi, Trans.). Tehran: Institute for Cultural and Social Studies, Ministry of Science. [In Persian]

Asgari, I. (2019). Pathology of cyberspace in the education of children and adolescents. *In Third National Conference on Psychology, Education, and Lifestyle*. [In Persian]

Babaie, Mahmoud. (2010). Cyber space and social networks: concept and functions. *The Information Society*. 1(1). [In Persian]

Bahadri Khosrowshahi, Jafar and Barqi, Ais. (2018). The role of media literacy for parents and social

- identity with media consuming students. *New media studies*, 4(14), 290-316. **[In Persian]**
- Barker, V. (2012). A generational comparison of social networking site use: The influence of age and social identity. *The International Journal of Aging & Human Development*, 74(2), 163-187. <https://doi.org/10.2190/AG.74.2.d>*
- Berzonsky, M. D. (1990). Self-construction over the life-span: A process perspective on identity formation. *Advances in Personal Construct Psychology*, 1, 155-186*
- Berzonsky, Michael & Branje, Susan & Meeus, Wim. (2007). Identity-Processing Style, Psychosocial Resources, and Adolescents' Perceptions of Parent-Adolescent Relations. *Journal of Early Adolescence - J EARLY ADOLESCENCE*. 27. 324-345. 10.1177/0272431607302006.*
- Burke, Peter. (2007). Identity Control Theory. *Blackwell Encyclopedia of Sociology*.
- Damayanti, M. N., & Yuwono, E. C. (2013). Avatar, Identitas dalam Cyberspace. *Jurnal Desain Komunikasi Visual Nirmana*, 15(1), 13-18. <https://doi.org/10.9744/nirmana.15.1.13-18>
- Darashti, Hannaneh, Shirmohammadi, Mehdi, & Adibi, Alireza. (2020). The Effect of Virtual Social Networks on the Identity of the Family Institution. *Insight and islamic training*, 17(52), 123-150. **[In Persian]**
- Darshiti, Hananeh, Shirmohammadi, Mahdi and Adibi, Alireza. (2020). The effect of virtual social networks on the identity of the family institution. *Islamic Insight and Education*, 17(52), 123-150.
- Davoodi, K., & Tajik Esmaeili, S. (2018). Relationship between the Amount and Type of Presence in Cyberspace and Place Attachment among Students of First and Second Cycles of High School. *Socio-Cultural Strategy*, 7(1), 279-317. <https://Dorl.net/Dor/20.1001.1.22517081.1397.7.1.10.9> **[In Persian]**
- Donath, Judith, S. (1998). Identity and deception in the virtual community. MIT Media Lab. Prepared for: Kollock, P. and Smith M. (eds). *Communities in Cyberspace*. London: Routledge.
- DOR: <https://Dorl.net/Dor/20.1001.1.1735059.1392.14.54.5.1>
- Dower, C. (2011, Autumn). An examination of media consumption and student identity (A. Yazdian, Trans.). **Journal of Youth and Media Studies**, 1(2), 102-131. **[In Persian]**
- Erikson, E. H. (1956). The Problem of Ego Identity. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 4(1), 56-121. <https://doi.org/10.1177/000306515600400104>
- Esmaeili M, Radfar M, Baseri A. Sociological Study of the Consequences of Social Networks on the Cultural Identity of Young People (Case Students of the Faculty of Social Sciences University of Tehran). *scds* 2021; 10 (1) :210-245 **[In Persian]**
- Esmaeili, M., Radfar, M., & Baseri, A. (2022). Investigating the role and impact of social networks and the cultural world on the cultural identity of young people. *Journal of Interdisciplinary Studies in Communication and Media*, 5(18), 62-29. Doi: 10.22034/jiscm.2023.353726.1412. **[In Persian]**
- Farahmarziani, S., Hashemi, S., & Farhangi, A. (2016). The role of virtual media in changes in social values with an emphasis on social networks Telegram and Facebook. *Social Development*, 10(4(40)), 123-148. **[In Persian]**

- Farahmarziani, S., Hashemi, S., & Farhangi, A. (2016). The role of virtual media in changes in social values with an emphasis on social networks Telegram and Facebook. *Social Development*, 10(4(40)), 123-148. **[In Persian]**
- Faraji Neiri, M., Sadeghi Neiri, R., & Abdolrahimi, A. (2019). The correlation of modern lifestyle relationships and the expansion of cyberspace on the culture, social identity, values, and social relationships of adolescents. *Islamic Lifestyle Journal focusing on Health*, 3(3(11)). **[In Persian]**
- Faraji Neiri, M., Sadeghi Neiri, R., & Abdolrahimi, A. (2019). The correlation of modern lifestyle relationships and the expansion of cyberspace on the culture, social identity, values, and social relationships of adolescents. *Islamic Lifestyle Journal focusing on Health*, 3(3(11)). **[In Persian]**
- Farajzadeh, G., Jafari, A., Habibzadeh, A., & Soltanifar, M. (2022). A comparative study of the role of mass and social media in adolescents' commitment to national identity (Case study: Adolescents in Ardabil city). *Quarterly Journal of National Studies*, 23(3(91)), 105-124. Doi: 10.22034/rjnsq.2022.322031.1346. **[In Persian]**
- Farajzadeh, G., Jafari, A., Habibzadeh, A., & Soltanifar, M. (2022). A comparative study of the role of mass and social media in adolescents' commitment to national identity (Case study: Adolescents in Ardabil city). *Quarterly Journal of National Studies*, 23(3(91)), 105-124. **[In Persian]**
- Gauntlett, David. (2002). *Media, gender and identity: An introduction: Second edition*. London and New York press. 10. 4324/9780203930014.
- Giddens, A. (1378). *Modernity and identity: society and personal identity in the new era*. Translated by Nasser Moafaqian, Tehran, Nei Publishing House. **[In Persian]**
- Giddens, A. (2008), *The Modernity and Characterization of Nasser's Translation*, Moafaqian, 5th Edition, Tehran: Nei Publishing House. **[In Persian]**
- Giddens, A. , Sutton, P. W. (2009). *Sociology*. United Kingdom: Polity Press.
- Giddens, Anthony & Kiogora, Dennis Mugambi (1999), *Runaway World: How Globalization is Reshaping Our Lives*. (London: Profile) (August 20, 2014). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2483618>
- Golmohammadi, H. ،Sehat, S. (2014). Explaining the model of getting out of the identity crisis in virtual teams based on the view of Imam Khomeini (Rezvanollah). *Crisis and Emergency Management*, 7(25), 57-77. **[In Persian]**
- Grotevant, H. D. , Perry, Y. , & McRoy, R. (2005). *Openness in Adoption: Outcomes for Adolescents within Their Adoptive Kinship Networks*.
- Hoseini, S. B. (2013). The Media Literacy as a Strategy to Strengthen Individual and National Identity. *National Studies Journal*, 14(54), 99-120. **[In Persian]**
- Hossaini, A., Hashemi, T., Vahedi, S., & Akbari, K. (2016). The Effect of Cognitive Hope Enhancing Training on Emotional Victimization of Female High School Students. *Research in Cognitive and Behavioral Sciences*, 6(1), 63-76. Doi: 10.22108/cbs.2016.20754 **[In Persian]**
- Hosseini, S. B., & Haqpanah. (2017). A review of the book *150 hashtags*. *Media Management**, 4(27), 59-63. **[In Persian]**

- Hosseinpour, Jafar, & Arab Momeni, Ali. (2017). The Impact of Virtual Social Networks on Family Identity. *Social development and welfare planning*, 8(32), 33-60. **[In Persian]**
- Jafari, F., Bahrami, S., & Jafari Harandi, R. (2021). Predicting the use of Virtual Social Networks based on Identity Styles in Qom students. *Sciences and Techniques of Information Management*, 7(3), 219-242. Doi: 10.22091/stim.2020.6037.1455. **[In Persian]**
- Jenkins, R. (2002). *Social identity* (T. Yarahmadi, Trans.). Tehran: Shirazeh.
- Kahvand, M. (2017). Pathology of promoting religion in social networks. *Missionaries*, 20(233), 52-62. **[In Persian]**
- Kangavari, S. & Kangavari, K. (1402). Investigating the effect of virtual space on identity change in teenagers. *Presented at the first international conference of psychology, social sciences, educational sciences and philosophy, Babol. May 21, 1402*. **[In Persian]**
- Khajeh, S., & Cheragh birjandi, K. (2022). Investigating the effect of moral perfectionism on online social behavior with the mediating role of online interpersonal trust and moral identity in the students of the Olympiad of the country's top sports talents. *Journal of Strategic Sociological Studies in Sport papers*. 2 (3). <https://doi.org/10.30486/4s.2022.1962791.1051>. **[In Persian]**
- Khanifar. (2017). *Principles and foundations of qualitative research methods: A new and practical approach*. Tehran: Negah Danesh Publishing. **[In Persian]**
- Khaniki, H., & Babaei, M. (2012). The effect of Internet communication mechanisms on the interaction patterns of Iranian cyber space activists. *Social Sciences*, 19(56), 73-116. Doi: 10.22054/qjss.2012.894. **[In Persian]**
- Khosravi, Arash. (2009). The concept of virtual identity in cyber space. *Rahavardnoor*. 9(49). 6-11. **[In Persian]**
- Kochzaei, M., Feizian, M. & Shahabadi, M. (2017). Investigating celebrityzation in the media and adolescent identity crisis in society. *Society, Culture and Media Quarterly*, 7 (29), 103-121. * Dor: 20.10.1.1.38552322.1397.7.29.5.5. **[In Persian]**
- Kopelman, S. (2009). The effect of culture and power on cooperation in commons dilemmas: Implications for global resource management. *Organization Behavior and Human Decision Processes (OBHDP)*, 108, 153-163. doi: 10.1016/j.obhdp.2008.06.004.
- Marcia, James. (2007). Ego Identity and Personality Disorders. *Journal of personality disorders*. 20. 577-96. 10.1521/pedi.2006.20.6.577.
- Mitra Bik-Mohammadi (2021). The Effects of Cyberspace on Children's Identity. *Growth of Preschool Education* 13(3), 8-10. **[In Persian]**
- Mizabani, F. (2021, February). The position of media literacy in the education system. *News Sciences*, 9(36), 173-200. **[In Persian]**
- Mizbani, F. (2019). The position of media literacy in the education system. *Science News*, 9(36), 173-200. **[In Persian]**

- Mohammadi, N & Rezaei, A. (2013). Modern media and understanding the meaning of leisure experience (case study: students of Mazandaran University). *Quarterly Journal of Culture-Communication Studies*, 15(27 (59)), 163-184. * <https://Dorl.net/Dor/20.1001.1.20088760.1393.15.27.7.1>. [In Persian]
- Mohammadi, N., & Rezaei, A. (2014). Modern media and the semantic understanding of leisure experience (Case study: Students of Mazandaran University). *Quarterly Journal of Culture - Communication Studies**, 15(27(59)), 163-184. [In Persian]
- Mohseni, Manouchehr, Doran, B., Sohrabi, M.H. (2007). Internet use and social isolation of users (Tehran net cafe users). *Iranian Journal of Sociology (ISA)*, 7(4), 72-95. <https://Dorl.net/Dor/20.1001.1.17351901.1385.7.4.4.1>. [In Persian]
- Mortezaei Farizandi, K., & Adresi, A. (2014). National identity formation in the media space. *National Studies**, 15(2(58)), 75-94. [In Persian]
- Mortezaei Farizhandi, K and Idrisi, A. (2013). National identification in the media space. *National Studies*, 15(2(58)), 75-94. * <https://Dorl.net/Dor/20.1001.1.1735059.1393.15.58.4.5>. [In Persian]
- Naemati, F., Boland, H., & Sayadi, A. (2022). Investigating the mediating role of identity crisis and family cohesion in determining the relationship between social media participation and body image concerns among students. *Counseling Research**, 21(1(81)), 256-280. [In Persian]
- Najafi Elmi, M. (2009). Information technology, teenagers and identity crisis. *Rahevard Noor*, 9(32 (49)), 12-32. [In Persian]
- Najafi Elmi, M. (2009). Technology and education: information technology and its effect on premature maturity of injuries, solutions. *Link*, 31 (1 and 2 (366 and 367)), 44-47. [In Persian]
- Najafi Elmiy, M. (2010). Technology and education: Information technology and its impact on early maturation, harms, and solutions. *Payvand**, 31(1 and 2(366 and 367)), 44-47. [In Persian]
- Najafi Elmiy, M. (2010). Information technology, adolescents, and identity crisis. *Rahavard Noor**, 9(32(49)), 12-32. [In Persian]
- Nemati, F., Boland, H. & Sayadi, A. (1401). Investigating the mediating role of identity crisis and family cohesion in determining the relationship between participation in social networks and body image concern among students. *Counseling Research*, 21 (1 (81)), 280-256. * <https://www.Doi.org/10.18502/qjcr.v21i81.9499>. [In Persian]
- Noorani, Zahra, Hosseini, Seyed Bashir, Godarzi, Akram, and Keshavarz, Sosan. (2021). Comparative study and design of the conceptual model of media literacy based on the evolutionary documents of Iranian education. *Journal of applied issues in Islamic education*, 5(2 (19)), 133-164. [In Persian]
- Noormohammadi, M. & Mohammadi, R. (2011). Studying the differences between “self” and “other” in the interactive platform of real space and virtual space with emphasis on the Facebook social network. *News Science Quarterly*, 1(2). [In Persian]
- Nourmohammadi, M., & Mohammadi, R. (2012). A study of the differences between “self” and “other” in the interactive context of real and virtual spaces with an emphasis on the social network Facebook. *Quarterly Journal of News Sciences**, 1(2). [In Persian]

- Pieterse, Nederveen, J. (2009). *Globalization and Culture: Global Mélange*. United States: Rowman & Littlefield.
- Quintas-Mendes, António, & Paiva, Ana. (2023). "Digital Presence and Online Identity among Digital Scholars: A Thematic Analysis" *Social Sciences* 12, no. 7: 379. <https://doi.org/10.3390/socsci12070379>
- Rabani, Hadith, Aliabadi, F. (2021). The Impact of Cyberspace on Adolescent Lifestyle and Identity during the Corona Epidemic. *Journal of New Strategies in Psychology and Educational Sciences*, 3(4), 172- 181. **[In Persian]**
- Rafi'i Hasar, Sh., & Soleimani, T. (2017). The impact of social media usage on the national and religious identity of high school girls in Ardabil. *Social-Cultural Changes (former Iranian Social Sciences Studies)*, 14(2(53)), 31-45. **[In Persian]**
- Rahmani Miman, M., & Ghazai Garghari, R. (2022). Identity changes in students: An examination of the effects of cyberspace and the internet. **Journal of Social Science Education Development**, 25(3(90)), 13-15. **[In Persian]**
- Rezai Aminlouei, & Dilmaqani, F. (2018). Analysis of ethnic identity crisis in Iran in the context of globalization and cyberspace through a sustainability science approach. *Politics (Tarbiat Modares University)*, 5(17), 105-124. **[In Persian]**
- Sabouri Khosroshahi, H. (2007). A study of the social harms of the Internet. *Supreme Council of the Cultural Revolution Secretariat*. **[In Persian]**
- Saeidi Pour, I. (2016). The effects of media, with an emphasis on the internet, on adolescent identity. *Society and Culture in Media*, 4(16), 81-98. **[In Persian]**
- Safari Shali, R., & Abd Mollayi, A. (2015). The impact of socialization factors on adolescent identity (Peers, school, and media). *Family and Research*, 12(2(27)), 117-136. **[In Persian]**
- Sanchez, Ortiz; Marilyn, Luz. (2018). Sanchez Subjects and Subjectivities on-Line. *Thought Processes. European Journal of Multidisciplinary Studies*, 3(2), 163-169. <https://doi.org/10.26417/ejms.v7i2.p163-169>
- Seyed Abolfazl Jafarnajad. (2007). *Iran Today: Identity Crisis in Youth and Adolescence*. Zamanah (Time). 7(1) 30- 25. **[In Persian]**
- Seyf Pour, R. (2014). *A handful of sand, or power in the age of new media*. Tehran: Mobin Andisheh. **[In Persian]**
- Shahabi Anbaran, B., Jafari, A., Hashimi, S., & Soltani Far, M. (2023). Dual identities in the virtual-reality of adolescents (Case study: High school students in Ardabil). *Quarterly Journal of Culture and Communication Studies*, 24(61(93)), 33-64. <https://doi.org/10.22083/jccs.2023.331813.3560>. **[In Persian]**
- Sheikh Ansari, M. (2021). Iranian society and cyberspace: A secondary analysis of social science research in the realm of cyberspace. *Sociology of Iran*, 22(4), 3-32. Doi: 10.22034/jsi.2022.553862.1578. **[In Persian]**
- Shirazi, F., & Asgari, F. (2015). Adolescence and its relationship with identity crisis. In *First International Conference on Psychology and Culture of Life*. **[In Persian]**

- Soh, Serena & Talaifar, Sanaz & Harari, Gabriella M. (2024). Identity development in the digital context. *Social and Personality Psychology Compass*, doi: 10.1111/spc3.12940
- Syah Taheri, M., Entezari, A., & Zaki, M. S. (2022). Understanding the secularization of users in social media. *Cultural Strategy*, 15(2(58)), 67-98. <https://doi.org/10.22034/jsfc.2021.249032.2149>. [In Persian]
- Tajik, Mohammadreza. (2009). Media and crisis in the age of surrealism (with special focus on identity crisis). *Journal of Political Science*, 4(1 (13)), 51-83. Thompson, M. (2014). *I* (S. Anzabinejad, translation, fourth edition). Tehran: Goman Publishing House. [In Persian]
- Tavakoli, Morteza, and Rasouli, Mohammadreza. (2021). Designing a qualitative model of media use pattern in Iranian family lifestyle. *Society Culture Media*, 10(40), 117-153. [In Persian]
- Tavakoli, Morteza, and Rasouli, Mohammadreza. (2021). Designing a qualitative model of media use pattern in Iranian family lifestyle. *Society Culture Media*, 10(40), 117-153. [In Persian]
- Tavana, M., & Hashemi Asl, S. A. (2014). The Impact of Cyberspace on Cultural and Identity Crisis. *Political Research*, 4(9), 8-30. [In Persian]
- Tawana, Mohammad Ali, and Hashemi Assal, Seyyed Abdullah. (2015). Subjective identity confusion in virtual extraterritorial space: A critical analysis. (*Media and Culture*), 5(1), 15-35. [In Persian]
- Thompson, John, B. (2015). Los límites cambiantes de la vida pública y la privada. *Comunicacion Y Sociedad*, doi: 10. 32870/CYS. V0115. 1138
- Torabi, P., Abdollahi, Z., Minaei, M., Sadeghi Qotbabadi, F., Zarei, M., Faalih, *, & Nobakht Haghghi, F. (2021). Educational package on nutrition in the health transformation program for physicians working in comprehensive health service centers. *Endishe Mandegar*. [In Persian]
- Turkle, S. (1999). Cyberspace and Identity. *Contemporary Sociology*, 28(6), 643-648. <https://doi.org/10.2307/2655534>
- WHO. (2023). Global Accelerated Action for the Health of Adolescents (AA-HA!) - Second edition: Guidance to support country implementation. Retrieved from <https://www.who.int/publications/item/9789240081765>
- Zaki, M. A. (2018). Meta-analysis of research on social media in Iran (All scientific research articles from 2009 to December 2018). *Applied Studies in Social Sciences and Sociology*, 1(3). [In Persian]
- Zaki, M. A. (2018). Sociological explanation of the reasons for youth attraction to social media (Case study: 15-29-year-old Facebook users in Isfahan). *Applied Studies in Social Sciences and Sociology*, 1(2). [In Persian]
- Zinli Pour, F. (2019). The impact of cyberspace on families and youth (Damages and solutions). *Pure Life*, 6(17), 71-84. [In Persian]

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.